

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1911

HÄFT. 3

KULTURHISTORISK·TIDSKRIFT

◻◻ · **UTGIFVEN · AF ·** ◻◻
BERNHARD · SALIN
MUSEETS · STYRESMAN

-
- Johannes Rudbeck, Konstnärliga bokband i Nordiska Museet . . . 129
Nils Lithberg, Bröllopseder på Gottland, fortsättn. 145
Göteborgs Musei femtioårsfest, Svenska Museimannaföreningens
sjätte årsmöte, Svenska Fornminnesföreningens sommarmöte
och Andra mötet för Svensk Folkkunskap 15—18 juni 1911 169
Litteratur: Sakses Danesaga fra Dan til Ingeld, oversat af J. Olrik,
af N. E. H.; Arenander, E. O., Die altertümliche Milchwirt-
schaft im Nordschweden, af N. E. H.; Populära etnologiska
skrifter, utg. af C. V. Hartman, af N. E. H.; Svensk arkitektur,
af —a—i; Vägledning utg. af Nordiska Museet 187
-

Gåfvor till Nordiska Museet emottagas med tacksamhet. Från landsorten insändas de under adress Nordiska Museet, Stockholm 14. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografer! Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, eldstäder, husgeråd, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Konstnärliga bokband i Nordiska Museet.

Några anteckningar

af

Johannes Rudbeck.

L ikaväl som möbler och husgeråd hafva äfven bokbanden tagit intryck af de hvarandra aflösande stilar, och olika tiders smak har också på banden satt sin prägel. Man återfinner följaktligen bland alstren af skilda konstepokers bokbinderi spår af den för hvarje sådan epok i allmänhet gällande smakriktning. Att anföra exempel härå erbjuder ingen svårighet, och det må vara nog att här endast antyda några af de mest i ögonen fallande jämförelsepunkterna. Så finna vi å de gotiska banden de motiv ur växt- och djurvärlden, som vi äro vana att se å de gotiska templen. Tidiga renässansband visa oss de stilfulla linjeorneringar och arabesker, som återfinnas exempelvis i inläggningar å den tidens praktvapen eller å intarsiaarbeten. 1600-talets för bokband tillverkade och af den franska bokbindaren LE GASCON först använda punkterade stämplars¹ föra tanken på de då så mycket omtyckta filigranarbetena i guld och silfver, och än närmare vår tid pressades å banden sirliga rokokostämplars eller empiriens stela å la grecquer. Emellertid utbildades dessutom — särskildt å de framstående franska bokbinderiverkstäderna — mer särregna bokbandsstilar, som äro lätt igenkänliga och i vanliga fall bära sina egna namn.²

¹ Jmfr Joh. Rudbeck, Le Gascon, i Allm. svenska boktryckareföreningens meddelanden 1910, sid 15—17.

² Joh. Rudbeck, Konstnärliga bokband före år 1800, Sv. slöjdföreningens tidskrift 1910. Sid. 33—49.

Då de konstnärliga bokbanden otvifvelaktigt äro en yrkesprodukt af stort intresse och — då smak och skicklighet blifvit förenade — af ett verkligt värde, hafva också i de flesta fall inom konstslöjd-museer för dessa band reserverats en särskild afdelning. Hvad Nordiska Museets samling af dylika bokband beträffar, är densamma

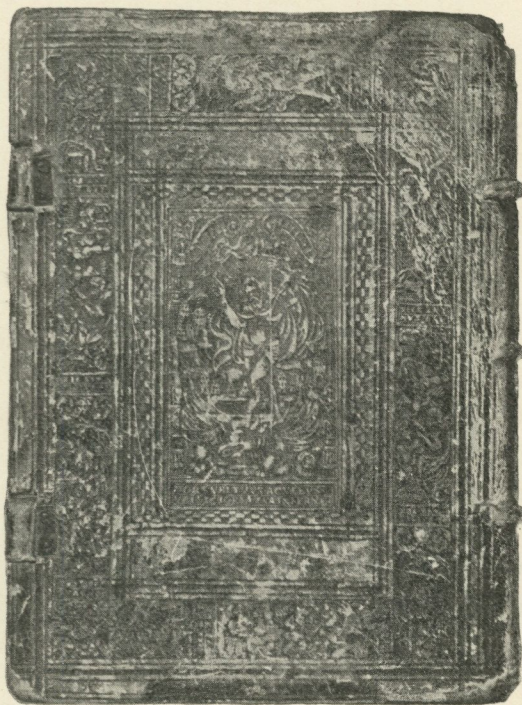

Fig. 1. Bokband från 1500-talet.
N. M. 25,097.

ingalunda särskildt märklig, men innehåller dock åtskilligt af intresse. Många band hafva kommit från den Eichhornska samlingen, men i öfrigt synas inga större förvärf på detta område hafva gjorts.

Det äldsta band, som här blifvit afbildadt, fig. 1, omsluter ett exemplar af *Then swenska kyrkeordningen*, tryckt i Stockholm hos Amund Laurentsson 1571, 4:o. Bandet, som antagligen är utfördt i Stockholm, är af svinskinn med blindpressningar. I pärmens ytterkanter äro några enkla linjer anbragta och därinom ett med rulle tryckt mönster visande heliga män och bibelspråk — ett på 1500-talet mycket vanligt motiv. Sedan följa några enkellinjer och ett kedjemönster samt i midten en med graverad platta tryckt bild ur den bibliska historien. Det hela är ett typiskt prof på ett 1500-talsband, sådant det tedde sig i Sverige och Tyskland, från hvilket senare land vi den tiden hufvudsakligen hämtade våra lärdomar i fråga om böckers bindning.

Det äldsta band, som här blifvit afbildadt, fig. 1, omsluter ett exemplar af *Then swenska kyrkeordningen*, tryckt i Stockholm hos Amund Laurentsson 1571, 4:o. Bandet, som antagligen är utfördt i Stockholm, är af svinskinn med blindpressningar. I pärmens ytterkanter äro några enkla linjer anbragta och där-

inom ett med rulle tryckt mönster visande heliga män och bibelspråk — ett på 1500-talet mycket vanligt motiv. Sedan följa några enkellinjer och ett kedjemönster samt i midten en med graverad platta tryckt bild ur den bibliska historien. Det hela är ett typiskt prof på ett 1500-talsband, sådant det tedde sig i Sverige och Tyskland, från hvilket senare land vi den tiden hufvudsakligen hämtade våra lärdomar i fråga om böckers bindning.

Nordiska Museet äger ett annat nästan samtidigt band, liksom det förra utfördt i Sverige, och prydande glasmästarämbetets i Stockholm skråordning, daterad den 30 januari 1585. Detta band, som är af kalfskinn med blindpressningar, har i hörnen vackra stämplor med stiliserade blad mot streckad grund. I båda pärmarnas midt finnas aftryck af en rektangulär stämpelplatta, å frampärmen med bild af Kristus jämte kors, spjut, spikar m. m. och å bakpärmen med bild af Erik den helige, som i högra handen håller en sköld, hvarå riksvapnet, tre kronor, är anbringadt. Bandet är afbildadt i undertecknads arbete: Svenska bokband under nyare tiden, bidrag till svensk bokbinderihistoria, första delen 1521—1718, Stockholm 1910, sid. 19. De båda plattorna, som säkerligen graverats redan under 1500-talets förra hälft, återfinnas å ett band i Kungl. biblioteket (Voragine, Lombartica historia, Nürnberg 1501) samt å två band i Uppsala universitetsbibliotek (handskrifter, sign. Nordin 1692 och B 76).

Redan i midten af 1500-talet uppstod, såsom man har anledning antaga i Frankrike, modet att pryda bandet med små, i rader guldpressade stämplor. Denna stil var under hela 1600-talet omtyckt och har blifvit kallad *semé-stil*. Nordiska Museet har ett vackert prof däraf i det här, fig. 2, afbildade bandet, som innehåller: *Edit d'union, reglemens et privileges des secretaires du roy*, tryckt i Paris 1672, 12:o. Å den olivgröna marokängen äro inom en taggad ram liljor (*fleurs-de-lis*) strödda öfver hela pärmen, och på liknande sätt är äfven ryggen dekorerad. Bandet är naturligtvis franskt och samtida med boken. Om man noga betraktar de af liljorna bildade raderna, finner man att dessa ingalunda äro jämna och raka, hvilket ju kan bero på, att en mindre van hand utfört pressningen, men dylika små ojämnheter, hvilka icke få förekomma hos våra dagars i ett korrekt och felfritt utförande nog aldrig öfverträffade mästare, påträffar man ständigt, äfven å de bästa äldre band, och vare sig de tillkommit oafsiktligt eller ej, störa de icke helhetsintrycket utan bidraga ofta till motverkandet af en ledsam stelhet, som lätt kan skada ett annars vackert band.

Såsom redan förut antydts arbetade det svenska bokbinderiet på 1500-talet under tyskt inflytande, och det samma kan i stort

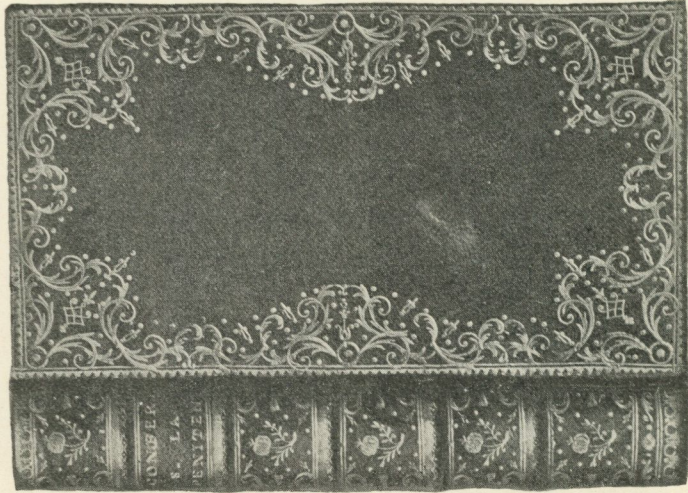

Fig. 3. Bokband från år 1757. N. M. 61,200.

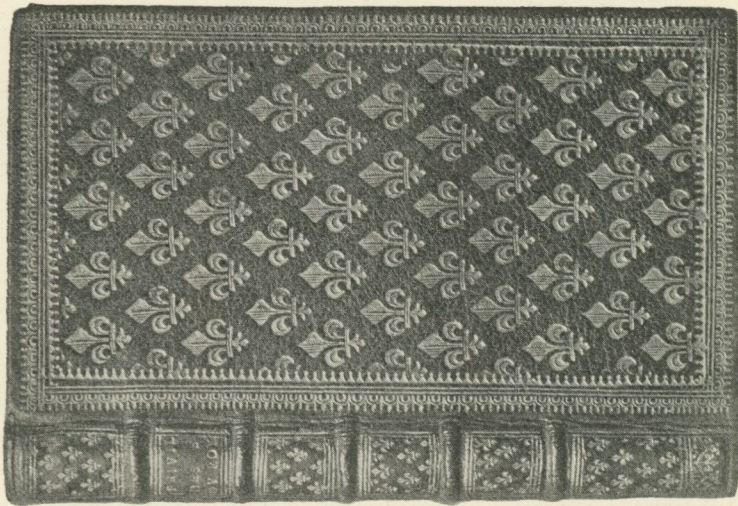

Fig. 2. Bokband från år 1672. N. M. 68,886.

sedt äfven sägas om det följande seklet. Visserligen inkom under drottning Kristinas tid, 1649 eller något år tidigare, en fransk bok-

bindare JACQUES MOREL¹, hvilken här synes hafva infört bruket af de vackra punkterade stämplarna, men något större inflytande tyckes han dock icke hafva haft, och många af de i hufvudstaden verksamma bokbindarne voro ju af tysk härkomst, såsom de kända bokbindarsläkterna Hornbein, Reusner, Schneidler, Statlander och Stangenberg. Först mot midten af 1700-talet finna vi tydligare spår af den franska smakens insteg, och nu framtråda flera bokbindare af rang, af hvilka den förnämste är Kristoffer Schneidler, mästare 1746, död 1787.²

De bästa franska 1700-talsbanden utfördes af de berömda bokbindarfamiljerna PADELOUP och DEROME, och den stil, som under denna epok i elegans och smakfullhet tog priset, är otvifvelaktigt den s. k. spetsmönsterstilen. Enligt denna pryddes pärmen af en bred guldpresad bård, som sammansattes af ett flertal olikformade småstämplar, bestående af stiliserade blad, blommor och frukter, punkter o. s. v. Denna bård, som vanligen höjde sig inåt i hörnen och å sidornas midt, erinrar om en virkad eller knyplad spets, däraf namnet. Nordiska Museet äger ett vackert prof å ett i nämnda stil utfördt franskt band, fig. 3, en liten läcker pjäs i röd marokäng med guldpresningar. Den inbundna bokens titel är: *Coférences familiares sur les dispositions necessaires pour recevoir avec fruit le sacrement de pénitence par le R. P. de la Borde*, tryckt i Paris 1757, 12:o. Äfven i Sverige sökte man efterlikna spetsmönstren, men nådde aldrig upp till de franska mästarnas nivå.

Gifvetvis framträdde nu äfven band med rena rokokomotiv, och vi se här, fig. 4, ett ståtligt prof på band i denna stil, utfördt i röd marokäng med guldpresningar. Det är pärmen till sköldebrevet för adliga släkten Noringer; den adlade var prästen Carl Norings

¹ Enligt Kungl. räknekammarens räkenskap för november 1649 erhöi han i afräkning 100 dal. s.m.t. Morel var i Stockholm verksam till sin död 1680. Harald Wieselgren, Drottning Kristinas bibliotek och bibliotekarier, Vitterh.-akad:s handl. 33 (1901), sid. 18 not 1, citerar »K. Räknekammarens» räkenskap 1649, enligt hvilken »Jacques Moret» fått nämnda afräkning. Skall vara K. Räktekammaren och Jacques Morel. Visserligen stafvas i själfva räkenskapen namnet Moret, men enligt det ännu behållna kvittot af bokbindaren själf har han skrifvit sitt namn Morel.

² Joh. Rudbeck, Kristoffer Schneidler, Samfundet S:t Eriks årsbok 1910, sid. 89—103.

treårige son, som 1761 förlänades adelskap, såsom ett erkännande åt faderns frikostighet att till Uppsala akademi donera ett större

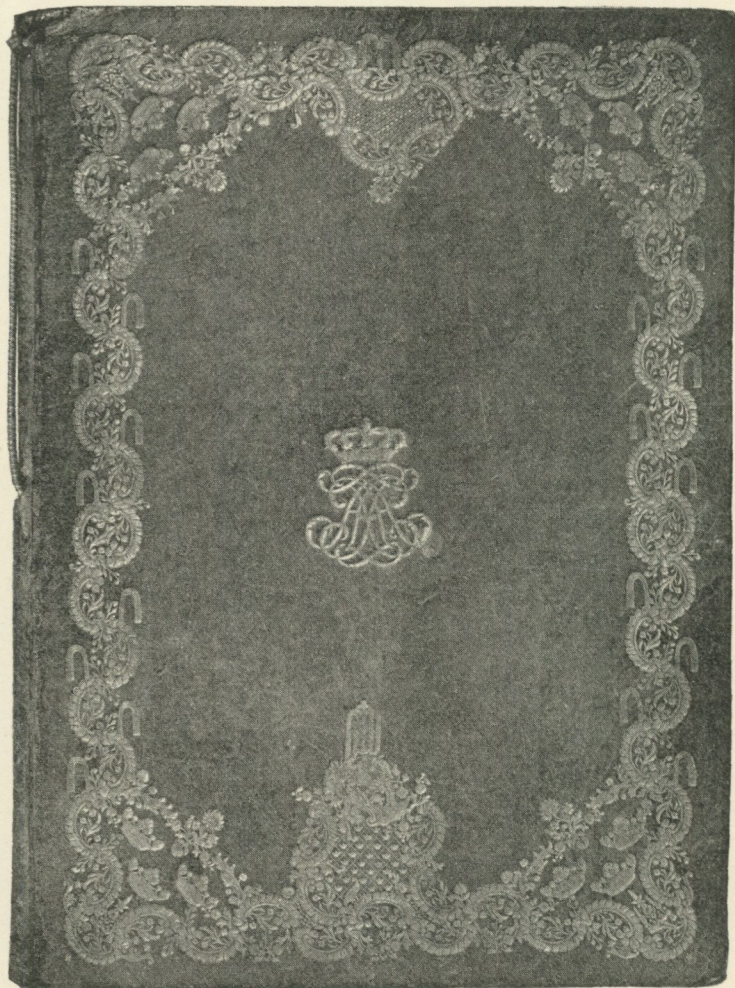

Fig. 4. Pärm till sköldebref, af Kristoffer Schneidler 1761. N. M. 77,974.

belopp såsom stipendiefond. Bandet, som otvifvelaktigt får anses vara utfördt af den förenämnde KRISTOFFER SCHNEIDLER, visar å frampärmens midt konung Adolf Fredriks krönte namnchiffer. Bår-

den är rikt dekorerad med rokokoornament, vattenstrålar och små kvistar med blommor och blad. Den undre delen höjer sig uppåt och omsluter ett rutadt fält med små kronor, hvaröfver en amarin

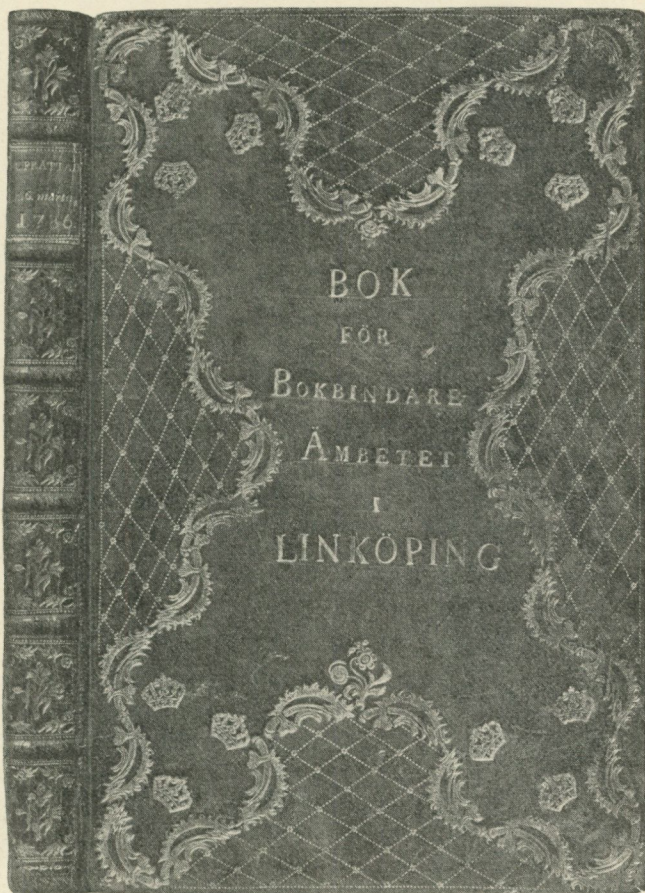

Fig. 5. Bokband från 1786. N. M. 62,615.

och en vattenkonst. Äfven den öfre sidans bård vidgar sig på midten, och i hörnen se vi tre kronor, omslutna af blommor och blad.

Äfven ett par andra praktband i Nordiska Museets samlingar äro utförda i liknande manér. Det ena af dessa företer ett flertal rokokostämplor af elegant fason. Bården är arrangerad i likhet

med det nyss omnämnda bandets bård, d. v. s. med utvidningar från den undre och öfre sidan, i hvilka insatts rutade fält med kronor i rutorna; som afslutning har användts en större blomma. Äfven i hörnen igenfinna vi utfyllningar, här med rutade fält och stjärnor. Bland bårdens rokokornament ses en insekt, närmast liknande ett bi. Midt å pärmen har placerats Gustaf III:s namnchiffer, två motställda G under kunglig krona. Orneringen är utförd i guldpressning å rödt skinn. Bandet, som innesluter Järnkramhandlar-societetens protokoller åren 1779—1847, är ett verk af CARL GUSTAF HASSELGREN, mästare i Stockholm 1774, död 1817. Att detta band i orneringen uppvisar en viss likhet med det schneidlerska förvånar icke, då man vet, att HASSELGREN gått i lära hos SCHNEIDLER.¹ Reproduktioner af detta band äro att finna i Stockholms Järnkramhandlarförenings festskrift 24 oktober 1910, Svensk bokbindartidning 1910 n:r 5 och Allmänna svenska boktryckarföreningens meddelanden 1911 h. 1.

Bokbindarämbetet i Linköping skaffade sig 1786 likaledes en prydlig protokollsbok, fig. 5, med typiska rokokostämplor och rutade fält samt i hörnen tre kronor. Orneringen här, utförd i guldpressning å kalfskinn, verkar dock något tung.

Smaken att pryda bokbandet med metallbeslag har gamla anor och härstammar kanhända från de helt och hållet af metall utförda band, som utgjorde den äldre medeltidens praktband; 1400-talets omfångsrika folianter kräfde stadiga band med pärmar af skinnklädda träskifvor, och dessa försågos mestadels med hörn- och midtbeslag af metall, vanligen mässing. Men äfven sedan såväl böcker som band började uppträda i mera lätthandterliga former, och metallbeslagen ej längre behöfdes, fortlefde dock smaken för dem genom tiderna, och ännu ser man dem, särskildt på psalmböcker. I Nordiska Museets samlingar finnes en hel del både äldre och yngre psalmböcker med vackra beslag, ofta i silfver, och vi meddela här, fig. 6, ett prof på en i Köpenhamn år 1791 tryckt psalmbok med vackra silfverbeslag i rokokostil. Den har inköpts för museets räkning i Norge.

¹ Se en uppsats om Hasselgren i Svensk bokbindartidning 1910 n:r 5 af bokbindaren Arvid Hedberg.

Man började emellertid tröttna på rokokons snirklar, snäckor och snedvridna linjer, och äfven å bokbanden kom en nyktrare linjeförning till heders. Nordiska Museet äger ett ståtligt folioband, fig. 7, hvarå man försökt tillämpa den gustavianska smaken, ehuru å detsamma ännu förekomma en del stämplar, som tydligen härstamma från 1700-talets midt. Bandet är af rödbrunt kalfskinn med guldpresningar. Bården är tryckt i två mönster, hvaraf det inre är en vaccker à la grecque med bladranka. Därinom se vi bandornament, som

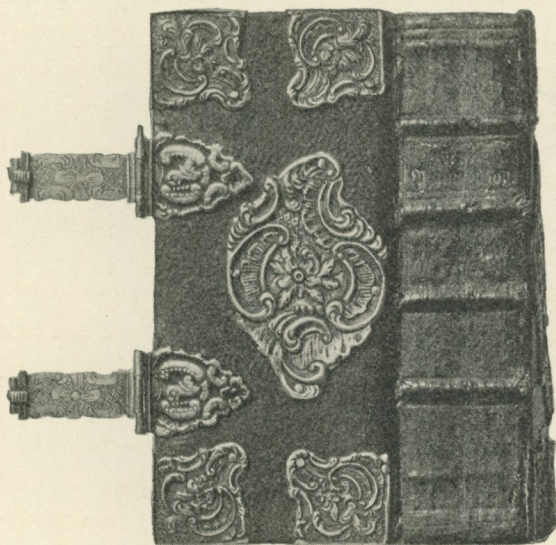

Fig. 6. Psalmboksband, 1791. N. M. 49,134.

bilda geometriska figurer, fyllda af ett många gånger upprepadt rokokomönster, bladkvistar, rosetter och stjärnor. I midtfältet tronar Gustaf III:s krönta namnchiffer, omgifvet af stora bladkvistar. Äfven ryggen är rikt dekorerad af hörn- och midtstämplar med blom- och bladmotiv. Bandet utfördes 1785 af GUSTAF GEORG HOFF och utgör ett af de mästerstycken, som Hoff, för att blifva erkänd som bokbindarmästare, hade att förfärdiga å bokbindarmästaren SAMUEL KUMBLIENS verkstad i Uppsala. Efter vederbörligen godkända prof antogs Hoff, af hvilken något arbete hittills mig veterligen, icke

varit känt, den 27 september 1785 till mästare i Uppsala, vid hvilket tillfälle han i glädjen öfver denna betydelsefulla tilldragelse

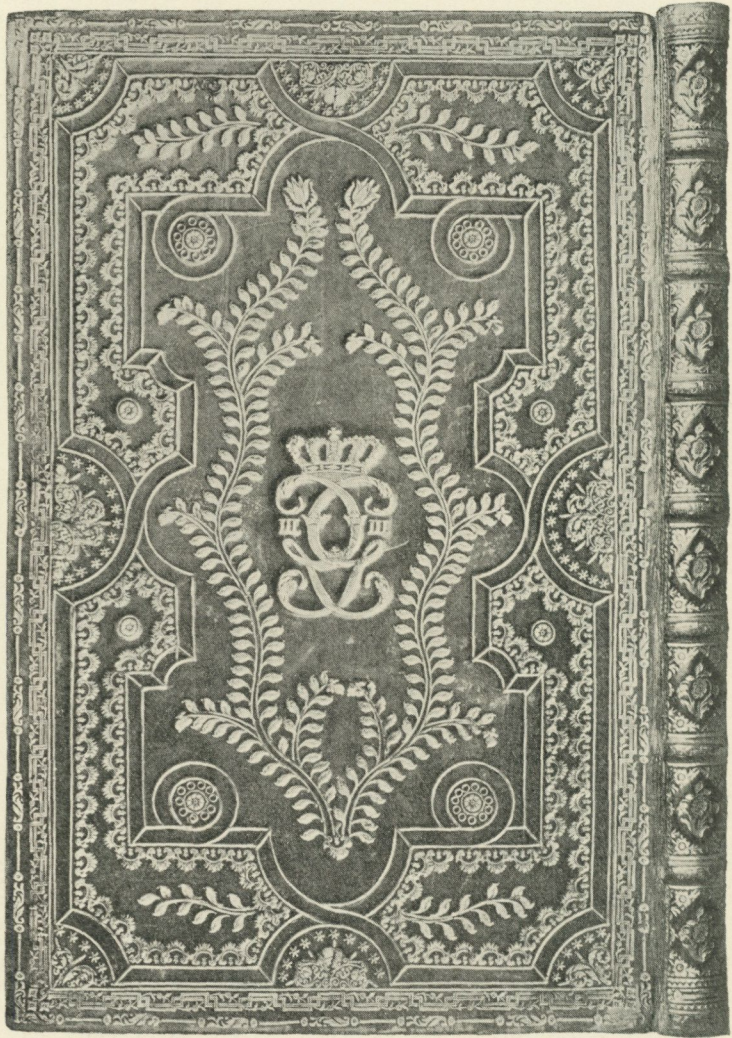

Fig 7. Bokband af Gustaf Georg Hoff 1785. N. M. 9,305.

skänkte det här afbildade bandet, som innehöll rent papper, till bokbindarämbetet i Uppsala att användas till dess kassabok.

Vid sekelskiftet 1700—1800 riktades de svenska bokbindarnes verkstäder med en hel del stämplat af brokigt utseende, om tillverkade i Sverige eller ej är obekant; det var blomkorgar, ormar, fåglar, urnor, ornerade ringar o. s. v.; äfven förekom en egendomlig

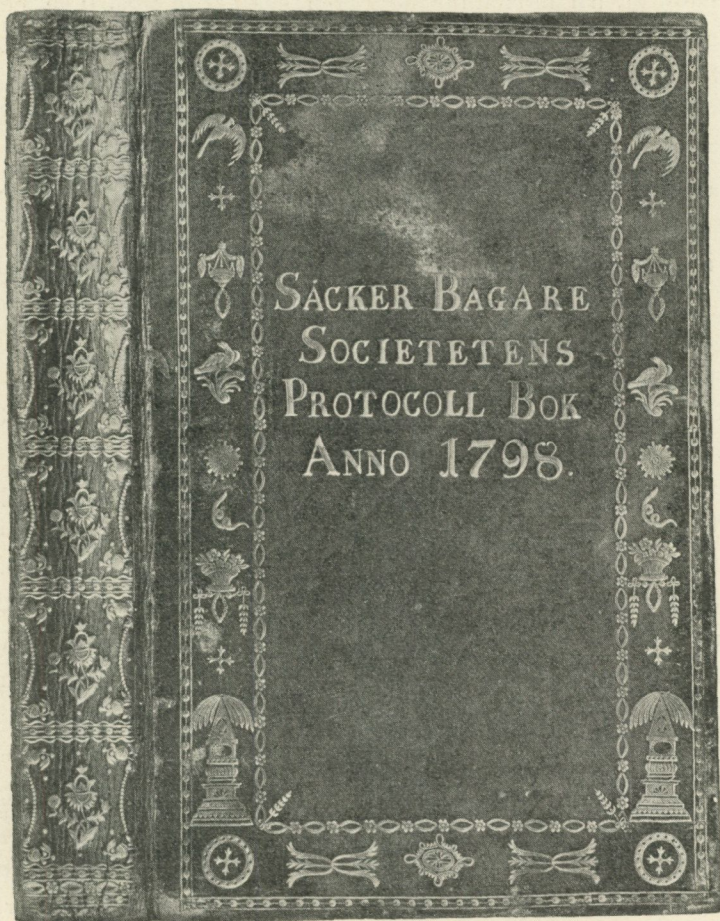

Fig. 8. Bokband, 1798. N. M. 37,960.

grafvårdslignande figur, uppåt slutande i en spets, hvarifrån nedhänga ax. Flera af dess stämplat äro representerade å ett här, fig. 8, afbildadt band, som visserligen icke ger exempel på någon odlad smak hos den, som utfört det, men dock kan vara af intresse

för den profkarta å olika stämplat, hvarmed bokbindaren tydligen velat skryta. Sockerbagarsocieteten, som fick bandet till sin protokollsbok år 1798, var kanske belåten med grannlåten. Om man lyckas anträffa societetens räkenskaper för ifrågavarande tid, vore icke omöjligt, att däri finna upptagen kostnaden för bandet och bokbindarens namn, men om dessa räkenskaper ännu finnas i behåll är mig, trots efterforskningar, obekant. Att gissningsvis angifva någon såsom bandets tillverkare är vanskligt, då olika mästare kunde hafva stämplat af samma slag, och de här aftryckta äro mycket vanliga å dåtida band. Flera af stämplatarna å nu ifrågavarande band äro emellertid af samma utseende som stämplat, hvilka bevisligen varit i bruk hos bokbindaren FREDRIK VILHELM STATLANDER i Stockholm, född 1756, död 1832. Men äfven andra mästare darsamma städes, såsom HANS KRISTOFFER RICHTER, född 1755, död 1829, m. fl. använde stämplat af liknande utseende.

Åt bokryggens prydnad ägnade man i Sverige under 1500-talet föga uppmärksamhet, och först under 1600-talets senare hälft bestod man ryggen en rikare dekorerad. Mot slutet af 1600-talet uppstod bruket af särskildt för ryggfälten graverade hörn och midtstämplat, de senare vanligen kallade miljöstämplat. Under rokokotiden kommo vackert graverade ryggstämplat till användning, och särskildt den ofvannämnde KRISTOFFER SCHNEIDLER hade flera eleganta garnityr af sådana i olika mönster. Ett af honom under 1750-talet användt mönster i rokokostil se vi i fig. 40 i min ofvan anförda uppsats om Schneidler i Samfundet S:t Eriks årsbok 1910. Inom bokbinderiet skiljer man ju på två sorters ryggar för ett bokband, nämligen fasta och lösa. Den fasta ryggen är, såsom af namnet framgår, fäst vid arken, och binden, som ligga utanpå dessa, blifva följaktligen synliga å bokryggen såsom tvärs öfver densamma under skinnet gående upphöjningar, hvilka ofta förses med ornering. Emellertid kunna i arkryggarna insågas fördjupningar, i hvilka häftsörena placeras, därvid några bind ej blifva synliga å ryggen utan denna blir slät. Ända till slutet af 1700-talet var det vanligt att förse band af skinn med fast rygg. Mestadels voro binden synliga, men understundom gjordes ryggen slät. Exempelvis finnas flera för

Grolier under 1500-talet utförda band med släta, fasta ryggar, å hvilka anbringades en rik dekorerings.¹ Ett undantag från nyssnämnda regel, att äldre bokband hafva fasta ryggar, bilda band af pergament, som var allt för hårdt för att lämpligen kunna fästas i ryggen. Pergamentbanden hafva därför mestadels lös ryggs, under hvilken binden befinna sig. De i pergament inklädda böckerna äro ofta

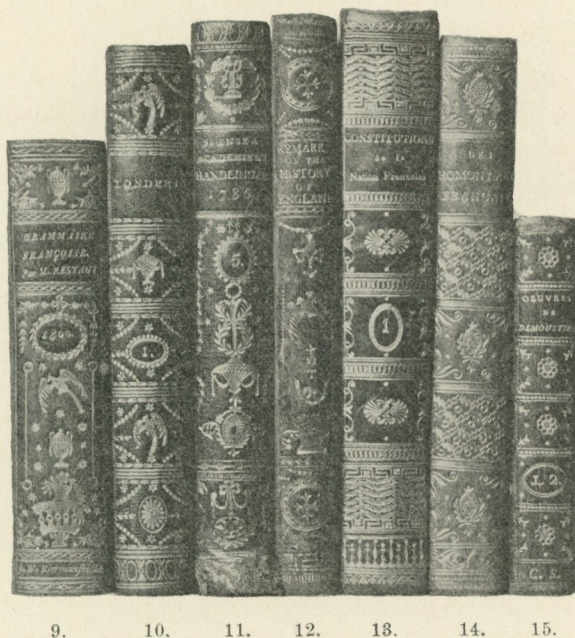

Fig. 9—15. Bokryggar.

Fig. 9 N. M. 68,875; 10 68,874; 11 utan inv.-n.r.; 12 68,878; 13 68,862; 14 68,858; 15 68,859.

snarare att jämföra med häftade än inbundna böcker. På grund af pergamentets hornaktiga beskaffenhet har man kallat dessa band hornband. Mot slutet af 1700-talet börjar man använda sig af lösa ryggar äfven för skinnband, därvid ryggen blir slät. För åstadkommande af mera omväxling i dekorerings anbragte man å lösryggen tvärgående upphöjningar, som imiterade de äkta binden.

¹ Joh. Rudbeck, Sv. slöjdföreningens tidskrift 1910, sid. 41, där en dylik rygg är afbildad.

Alla de här, fig. 9—15, afbildade ryggarna äro lösa och släta, men vi se i dekoreringsen den olikheten, att å fig. 10 och 13—15 ryggarna genom tvärstreck uppdelats i fält, medan å de andra en mera fri behandling gjort sig gällande. På dem alla har dock ett fält reserverats för anbringande af titeln, å några är detta fält be- lagdt med skinn i annan färg än den för ryggen i öfrigt an- vända.

Ryggen fig. 9 är prydd med urnor, en fågel, små stjärnor och blomkvistar samt en större vas med blommor. Nederst är mellan tvärstreck tryckt namnet å den, för hvilken bandet är utfördt: J. W. Kiermanskjöld = Juliana Vilhelmina K., född 1785, död 1822, gift 1814 med hofmarskalken, friherre Axel Didrik Reuterskiöld. Den inbundna boken är: *Restaut, Principes généraux et raisonnés de la grammaire françoise*, Paris 1767, 8:o. Bandet torde vara utfördt om- kring 1800 af stockholmsbindaren GUSTAF SVALANDER¹ född 1774, mästare 1799, död 1811.

De å fig. 10 och 11 afbildade ryggarna hafva utgått från FRED- RIK VILHELM STATLANDERS verkstad. I det förra bandet inneslutes första delen af *Londres, la cour et les provinces d'Angleterre*, Paris 1816, 8:o, och i det senare: *Svenska academiens handlingar*, del 5, Stockholm 1813, 8:o, med Karl XIII:s namnchiffer. Ryggen n:r 11 är särdeles vackert dekorerad: öfver titelfältet ses en lagerkrans omslutande en lyra och därunder girlander, en ampel m. m.

Nästa rygg, fig. 12, är troligen ett verk af bokbindaren ISAK ERIK SVANBERG² i Stockholm, född 1777, mästare 1801, död 1833, och utförd i samma manér som den närmast föregående. Det in- bundna verket är: *Bolingbroke, Remarks on the history of England*, Basel 1794, 8:o. Vi återfinna här flera af de å sockerbagarsocietetens protokollsbok begagnade, för den tiden så vanliga stämpelmotiven, såsom en ring omslutande ett kors, en flygande fågel, en orm och en blomsterkorg; dock är det ej samma stämplat som användts för de båda banden.

¹ H. Bukowskis auktionskatalog n:r 71 (1891), C. Eichhorns samling, n:r 657.

² H. Bukowskis auktionskatalog n:r 71 (1891), C. Eichhorns samling, n:r 665.

Bokbindaren PER GUSTAF DAHLBOM i Uppsala, född 1796, död 1831, har tillverkat ryggen fig. 13: *Lanjuinais, Constitutions de la nation française*, Paris 1819, 8:o. Dahlboms band utmärka sig ofta för synnerligen vackra, väl marmorerade skinn i grönt och brunt,

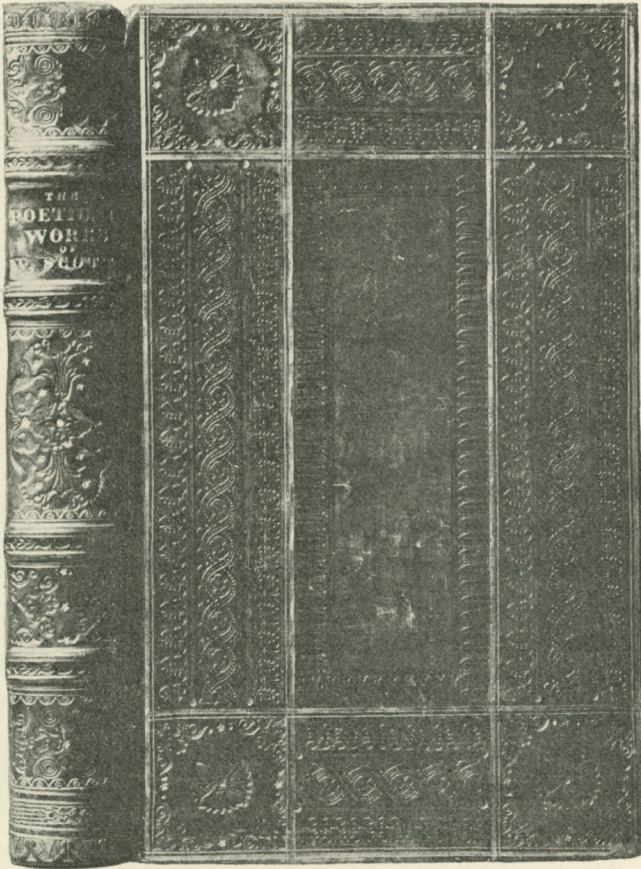

Fig. 16. Bokband, af Fredrik Svanberg. N. M. 68,876.

och förgyllningen är äfven särdeles välgjord. Ä pärmens insida å nyssnämnda bok finna vi Dahlboms bokbindarmärke: en liten oval violett-färgad papperslapp, hvarå är tryckt »Bundet hos P. G. Dahlbom i Upsala». Dylika märken kommo i Sverige i bruk först omkring år 1800, men hade i Paris då redan en längre tid varit rätt van-

liga. Man påträffar dem under den första tiden i vårt land jämförelsevis sällan. De äro af intresse, då man med deras hjälp genast kan konstatera, från hvilken mästare bandet utgått. En bokbindare, som tidigt och mera ofta synes hafva i sina band insatt ett märke, är den skicklige och orginelle JOHAN BERGGREN,¹ verksam i Lund 1801—1815.

En af sin tids mest framstående svenska bokbindare var JOHAN KARL CALOANDER i Stockholm, född 1758, mästare 1779, död 1833, och vi se i fig. 14 och 15 ett par typiska prof å ryggar från hans verkstad, båda välgjorda, det förra mera rikt dekoreradt, det senare enklare men elegant. Fig. 14 innehåller: *Philipon-la-Madelaine, Des homonymes français*, Paris 1802, 8:o, och fig. 15: *Demoustier, Cours de morale*, Paris 1809, 12:o. Nederst å ryggen fig. 15 ses två bokstäfver C. S. — fru Charlotte Stokoe, född Stenberg, för hvilken bandet utförts.

Blindpressningen, som under 1400-talet var det vanliga dekorationssättet för ett skinnband, bibehöll sig — särskildt i Tyskland och de skandinaviska länderna — under hela 1500-talet. Sedermera blef äfven i nyssnämnda länder guldpressningen obligatorisk för ett praktband. Emellertid försöker man sig på den urgamla blindpressningskonsten äfven under senare tider gång efter annan. Så t. ex. voro under 1700-talets midt engelska och danska band ofta blindpressade, s. k. spegelband, å hvilka äfven i Sverige finnas samtida prof. Likaledes finna vi under 1800-talet med blindpressningar försedda band, och ett sådant må här blifva afslutningen på dessa korta anteckningar. Ifrågavarande band, fig. 16, är af ljusbrunt kalfskinn och blindpressadt. Endast några enkla linjer och små punkter äro i guld. Den inbundna boken är: *The poetical Works of Walter Scott*, Frankfurt am Main 1826, 8:o. Bandet torde vara utfördt af stockholmsbindaren FREDRIK SVANBERG², född 1804, mästare 1830, död 1868, och förskrifva sig från hans första mästartid. Pärmens dekorerer erinrar om 1500-talets smak för rulltryckta ramar och ett rektangulärt midtfält. Ryggen däremot är typisk för 1830—40-talen.

¹ Joh. Rudbeck, En bokbindare i Lund för 100 år sedan (Johan Berggren), Allm. Svenska boktryckarföreningens meddelanden 1908, sid. 101—103.

² Förenämnda auktionskatalog n:r 659.

Bröllopseder på Gottland

af

Nils Lithberg.

Kvällsfirandet.¹

I äldre tider var det bruk, att brudgåfvorna upptogos redan efter middagen första dagen.

Sedan de stora borden från middagen borttagits, kringburo skaffarna på brickor kaffe och bröd, bestående af saffranskifvor med russin i, »saffransflätor», skorpor, smörbakelser, gorån, skifvor af hvitt bröd samt sockerbröd. Gästerna sutto på bänkar utmed väggarna och på stolar, som voro uppställda framför dessa. Så snart kaffet förtärts, framsattes midt i salen under brudhimmeln ett litet bord, och på detta placerades en brännvinsflaska med två glas, en punschbål eller en ölbägare alltefter bruk och håg.

Framför bordet taga nu brudtbonden och brudparet plats. Skaffaren iskänker de båda glasen, som brudparet tömmer till ära för hvarandra och för gästerna, hvilka senare därvid göra en allmän bugning. Därpå dricker brudtbonden brudparets skål, hvarefter han med några ord erinrar gästerna om den gamla seden att gifva brudgåfvor. Först framlägger nu brudtbonden sin gåfva, nämner därvid högt gåfvans art och värde, hvarefter skaffaren ånyo åt honom iskänker ett glas, som han tömmer. Detta kallades att ta kvitto. Medan kvitto drickes, spelas rundarium. I tur och ordning komma nu gästerna fram till bordet för att aflämna sina gåfvor. Först komma brudens föräldrar och brudgummens föräldrar, därefter framstående

¹ Se Fataburen 1906 s. 65, 1907 s. 144, 1908 s. 129.

funktionärer, så släktingar i rang efter släktskap och slutligen öfriga gäster i rang efter ställning och anseende. Det är brudtbonden, som har att se till, att inga brott mot rangrullan göras vid gåfvornas aflämnande. Först drickes brudparets skål, hvarefter gåfvan framtages och aflämnas till brudtbonden, som ofta skriftligen noterar den. Gåfvan skärskådas och värdesättes, och brudtbonden nämner högt gifvarens namn och släktskapsförhållande till brudparet med följande ord: »N. N. har gifvit en hederlig gåfva bestående af . . . värd . . . till ungfolket, hvarför de få härmed aflägga sin hjärtliga tacksägelse.» För hvarje gåfva reser sig ungfolket upp och tackar med en bugning, och gifvaren erhåller en sup som kvitto, åtföljd af »rundarium» från spelmännen.

Sådant är det vanliga förloppet, men på olika delar af ön varierade det helt naturligt något i en eller annan detalj. Stundom var det brukligt, att brudtbonden, innan han öfverlämnade gåfvan, lade den på en bricka och öfverräckte denna till ungfolket. Brickan kringbars därefter till de i salen sittande gästerna, som då hade att i ofvan angifna ordning afgifva sina gåfvor. Efter aflämnandet af en gåfva återbars brickan till brudtbonden, och skaffaren återvände till gifvaren med en sup — »kvittot». I detta fall inträffade också, att gifvaren själf gick fram till bordet och erhöi sitt »kvitto».

Det var ej heller ovanligt, att brudtbonden emottog gåfvorna i följd, sålunda utan att öfverlämna hvarje enstaka gåfva till ungfolket. När alla gåfvorna voro aflämnade, räknade han samman de reda pengar, som influtit, samt gjorde ett öfverslag öfver de öfriga gåfvornas penningvärde, hvarefter han på en gång öfverräckte till ungfolket hvad som erhållits. Då tackade också ungfolket på en gång för hela brudgåfvan, hvarvid brudgummen yttrade några ord, och brudparet drack gästernas Skål och Tack. Men äfven i sådant fall nämndes för hvarje gåfva gifvaren och gåfvans värde offentligt.

Brudgåfvorna utgjordes af guld- och silfversaker, såsom ringar eller andra smycken, pokaler, skedar, ljusstakar o. s. v., husgeråd och möbler af olika slag, naturavaror såsom säd, korgar med frukt eller dylikt, hästar, kor, stundom också en gårdsdel, hvilken då betraktades som laga fång. I de rika storsocknarna på söder förekommo

också mycket ofta gåfvor i reda pengar. Det sätt, på hvilket gåfvorna aflämnades, att de offentligt uppräknades, hade till följd, att de rika bönderna täflade sins emellan beträffande gåfvans storlek. Det var naturligtvis ståtligt att kunna ge en så värdefull gåfva som möjligt. Och det berättas om en gumma i en af södersocknarna, att hon lämnat brudparet 300 kr. i brudgåfva. Men några dar efter bröllopet kom hon tillbaka och återfordrade den. Gumman, som var fattig, hade lånat pengarna på några dar endast för att vid bröllopet kunna visa, hvad hon i själfva verket borde gälla för. Gåfvornas storlek stod också i proportion till förvandtskap. Närmaste släktingar lämnade de största, icke befryndade gäster lämnade smärre gåfvor endast af skyldighet.

Redan tidigt börjar gåfvoupptagandet vid middagen på att försvinna. På 1800-talets förra hälft förekom redan, att gåfvoupptagandet i vissa trakter af ön förlades till 10-tiden på kvällen. Men som så många andra seder, hvilka icke godt öfverensstämde med den första bröllopsdagens alltmer stela högtidlighet, flyttades äfven gåfvoupptagandet redan vid 1800-talets midt allt oftare öfver till andra bröllopsdagen efter middagen. Numera är det officiella upptagandet af gåfvorna ur bruk. Gåfvorna, som utgöras af prydnadsföremål af guld och silfver samt möbler, öfverlämnas under hand till brudparet, hvarefter de placeras i brudkammaren till allmänt beskådande tillsammans med de nu allt vanligare förekommande bröllopstelegrammen.

Så snart middagsgästerna aflägsnat sig ur salen, dukas bordet på nytt. Det är lauparefolket som nu skall äta. Lauparefolket utgöres af tjänstefolket och alla slags uppässande; äfven brudens föräldrar kunna räknas ibland dem, enär dessa icke deltaga i kalaset utan närmast ha att se efter, att allt i gården är väl i ordning. Sidoborden tagas emellertid först bort, enär allt lauparefolket godt rymmes vid midtbordet.

Medan lauparefolket äter, få gästerna ändtligen tillfälle att röra på sig. Kvinnfolken gå i långa rader arm i arm utåt vägen, och aflägsset boende släktingar, som ännu ha bekanta i bygden, kunna göra en afstickare in till gamla vänner, som man inte på mången

god dag träffat, och där prata bort en stund. Manfolken äro snart på storgården i full fart med varpan och pärbollen. Spelet går i början litet trögt, men efter ett par kast är man fullt inne i rollerna. En kas i baken tas emot med större förtjusning än någonsin, och många »utsoknes» är det, som man ej dagligen spelar med. Detta ger också en särskild högtidlighet och ett särskildt intresse åt spelet.

Förr i världen täflade drängarna också att klättra upp på ungdomsstången. Duktigast var den, som kunde hemta ned den saffransbulle, som var fäst i stångens krans. För att försvåra eller rent af förhindra klättringen, smordes stången in med såpa.

Lauparefolket har ätit. Bordet dukas af, alla långborden bäras ut på gården, golfvet sopas, bänkar och stolar ställas omkring väggarna, och ett rundbord ställes midt på golfvet och dukas till kaffebord. Snart dignar det under högar af väldiga saffransbullar, stora som en mindre tallrik, »kilar» — stora, runda kakor med utsirningar på öfversidan och strödda med socker och kanel, hvilka äro skurna i kilformiga stycken — gorån, kringlor och sockerplättar. Så kallar skaffarfolket. Gästerna draga sig inåt salen, där kaffedrickningen försiggår i två omgångar. I första omgången deltaga brudparet, brudtbonden och brudtöfverskan samt alla kvinnfolk. Man »går från och till» bordet. I andra omgången komma manfolken. Dessa sitta omkring bordet för att ha det bekvämare vid halfvan, ty sedan den första koppen druckits, serveras till »påtären» brännvin eller konjak, som slås i kaffet—»kaffihalve». För att ej gå miste om halfvan deltaga vanligen brudgummen och brudtbonden äfven i den andra kaffedrickningen. Vid halfvan skålar man sins emellan och klingar med kopparna. Hvar och en af gästerna är skyldig att ta för sig af alla sorter af kaffebrödet. Hvad man ej förtär, gömmas hem, och skaffarefolket skall se till, att hvar och en gör sin plikt, samt truga, om så skulle behöfvas.

Ännu för 25 å 30 år sedan vidtog nu omedelbart dansen, hvarvid början gjordes med de s. k. skyldighetsdanserna. Dessa äro nu afskaffade. Äfven i andra afseenden ha danserna vid bröllopet på den sista tiden betydligt förändrats och antagit en annan karaktär,

hvarför jag föredrar att i ett sammanhang skildra dessa. Vi följa därför kvällsfirandet i mat och dryck vidare.

Efter kaffet är det oftast så mörkt, att man ej längre kan se hvarken varppinnarna eller pärken. Spelet på storgården måste upphöra, och man börjar så småningom dra sig inomhus. Under tiden har också gården börjat fyllas med folk. Det är ungdomarna från hela trakten, som kommit för att se brud. På gården är sorl och støj, och nedåt vägen syns den ena drängklungan efter den andra antåga. Litet hvarstans förkunnar en dragspelsskräll, att man kommer för att få roligt.

Marskalkarna ha ett styft arbete med att sätta upp de kulörta lyktorna och ordna fyrverkerierna, medan tärnorna sätta ljuskarna i ordning, en för sig och en för sin marskalk. Så kan tåget sätta sig i rörelse. Från brudkammaren förkunna fiolerna det högtidliga ögonblicket, och omedelbart därefter komma spelmännen spelande brudmarschen. Närmast efter kommer brudparet och därefter tärnor och marskalkar. Ibland användes en motsatt ordning, så att brudparet kommer sist, efter marskalkarna och tärnorna.

Bland de uppvaktande iakttages den ordningen, att första marskalken kommer närmast brudparet och därefter de öfriga i rang efter frändskap. Går brudparet sist, blir ordningen denna, att de minst befryndade komma först och förste marskalken kommer närmast före brudparet. Hvarje tärna och marskalk bär ett ljus. I en lång procession går man utåt gården och ett slag rundt ungmansstången, hvarefter man återvänder till trappan. Här stannar brudparet vändt åt åskådarna på gården, medan de uppvaktande parvis bilda häck på ömse sidor.

Så går saluten af stapeln. Bössorna smälla öfverallt, och fyrverkeriet med raketer, solar och svärmare släppes löst. Ungdomarna på gården hurra för brudparet, som bugar sig åt alla sidor och tackar. Efter några ögonblick stämma spelmännen åter upp brudmarschen, och processionen tågar in i salen. Där sättas ljusen i fönstren, och formen fordrar, att brudparet en stund sätter sig i ett af fönstren utåt gården, så att det ännu kan betraktas utifrån ett par ögonblick.

Förr gingo åskådarna också fram till fönstren, där de stodo med näsorna tryckta mot rutorna och tittade in i salen. Lågo fönstren högt upp, använde man sig af stegar eller andra ställningar. Då som nu ålåg det tärnorna att hålla fönstren rena från imma samt att hålla ljusen väl putsade, så att åskådarna lätt kunde öfverblicka festen. Iakttages bland åskådarna en eller annan bekant, som af någon anledning icke kunnat deltaga som gäst i bröllopet, skall denne af öltapparen eller skaffaren fågnas med en mugg öl eller en sup.

På storgården har så småningom dansen kommit i gång efter dragharmonikans eller fiolens toner. Äfven från bröllopsgästernas sida är deltagandet i dansen lifligt, och stundom synes till och med bruden bland de dansande på gården »skumpe kring sum vör um majestang».

Visningen företages ännu en, stundom två gånger, hvarefter »bräudkekrar» äntligen framemot 12-tiden aflägsna sig.

Efter första visningen, då man kommit in i salen, bjudes »kaffesupen», bestående af vin för kvinnorna, glyggare eller punsch för karlarna och saft för nykteristerna. Glasen bäras omkring af skaffarna på stora brickor. Till supen serveras »makronar» — mandelsprits — »hjärtoronsbakelsar» och »sandbakelsar» — kakor bakade i form — samt brudkarameller — papperskarameller med tryckta, på bröllopsförhållandena anspelade påskrifter. Vanligen håller prästen därvid ett kortare brudtal, och brudparets skål drickes.

När sista visningen är färdig, serveras te. Till detta höra tebullar eller »snäckor» — hvita bullar i snäckform, strödda med socker och kanel — kringlor, skorpor, »kransar» och pepparkakor. Vid teet tillgår det på samma sätt som vid kaffet med drickning i två omgångar, och vid påtåren måste karlarna ha sin »tevattensromhalve».

I en sal i en af granngårdarna, på logen eller om utrymmet tillåter i själfva bröllophuset ordnas nu för ett par timmar till dans, hvarvid vanligast vals, polka och hambo dansas. Efter en timme eller något mera serveras så tesupen, bestående af punsch med sockerspånor och några andra småbröd, hvarefter skaffarna så småningom kunna börja med att ställa kvällsmålet i ordning.

Innan kaffet och teet kommo i bruk, utgjordes kvällsförtäringen af endast supar. Vid 10—11-tiden inträdde skaffarfolket med brännvinsflaskan i handen, sirapsbrännvin för kvinnorna. Som »tilltugg» vankades gorån, ost och bröd. Vid 12-tiden serverades den andra supen och till denna halfva äpplen. Kaffet och teet började emellertid komma i bruk redan omkring år 1800.

Ännu vid midten af 1800-talet var det sed, att öppen taffel hölls för gubbarna, de gifta männen. Vid ena sidan i salen stod det s. k. gubb-bordet uppdukadt med öl och brännvin samt pipor och tobak på stora tefat. Här gick det hela kvällen lifligt till. Sockenpolitiken fördes på tapeten, gamla historier talades om af de särskildt roliga gubbarna och flitigt dracks det. Kunde någon en gammal visa, åhördes också den med stor förtjusning. Mellan rökmolnen och de blinkande talgdankarna anade man endast i töcknet, att folk fanns där, hörde dem gjorde man desto utmärktare. Icke alltid aflöpte väl gubbarnas resonemang så fredligt, och blef någon i sitt tal för aggressiv, kunde en ordstrid få sitt afgörande med ett ryggkast eller ett smärre nappatag mellan de tvistande.

Hva skall hä nå bli af när krusi ga så tete
 Farväl, hjär sker krakel, munsjörer gynne trete
 Så sker hä mästedajls när Präst u Prästu kâjr'
 Da liggä kalar hop fyrstyrt sum hunderåjr,

ty prästen deltog också gärna i pratet och glammet, men såsom varande herreman lade han naturligtvis någon sordin på uppsluppenheten.

Oftast först vid ljusan dag är kvällsmålet färdigt. Detta utgöres af »kake» — hvetebröd — limpa och smör, salt kött, kallt kött, hemmagjord ost, stekt färsk strömming, rispannkaka med lingon samt brännvin och öl därtill. I de modernare bondgårdarna har kvällsmålet på senare tider fått en luxuösare karaktär med smörgåsbord, stek och efterrätt af äppelkaka och bakverk. I äldre tider däremot hade det naturligtvis ett enklare utseende. Ännu vid midten af 1800-talet utgjordes matsedeln i allmänhet af smör och bröd, ost, kalt kött, grissylta och ölost samt brännvin och öl. Då som nu var bordet alltid »gående».

Efter maten läser prästen eller brudtbonden en bordsbön och välsignelsen, hvarpå klockaren tar upp »Herre signe du och råde», i hvilken bröllopsskaran instämmer. Och så har den första dagen erhållit sitt slut.

Är stämningen hög, tar man stundom ännu en matpolska, medan gästerna pälsa på sig för afresan och vagnarna köra fram. Aflägsset boende gäster inlogeras i de närmaste gårdarna. Fordom bäddades också de gäster, för hvilka plats på intet annat sätt kunde beredas, på vinden i en klunga, syskonsäng eller s. k. troderhop. Ännu i vår tid förekommer emellertid, att tärnor och marskalkar bäddas i stor syskonsäng, men fordom, då de endast voro två par, lades de parvis i hvar sin säng, och sedan ungscaffaresysslan och ungmansdrängsysslan skilts åt, var det bruk att äfven ungscaffaren och skaffarepigan lågo tillsammans öfver natten. Ännu för 40 år sedan var detta bruk så obligatoriskt, att då en af tärnorna vägrade att fullgöra detta sitt åliggande, hon af gästerna förhånades för sin uppstudsighet och sina moderna tendenser.

Innan tärnorna gå till sängs, ha de emellertid ännu ett arbete att göra. De måste bädda brudsängen, och tärnor eller marskalkar äro ansvariga för brudparets egendom. Saknar bruden på morgonen en sko eller brudgummen sina strumpor, skrikes det på de uppvakande,* att de skola skaffa saken tillrätta, eljest blir det sakerskål. Kan någon af marskalkarna således spela tärnorna ett spratt eller tvärtom, ger detta anledning till allehanda nojs följande morgon, och i sina infama företag gynnas de esomoftats af någon af de äldre i huset.

Och brudfolket gläder sig åt de 3 eller 4 timmars sömn, som unnas dem efter de svåra strapatserna under äktenskapets första dag, hvilka emellertid komma att efterföljas af ännu några dagars kalasande.

Ja Gud lidsage dajm i säng dä fyste nati
 Bivare siden dajm ifran de onde lati
 Han åjke dajres blod till tride fjärde lid
 Att ban ma rangla där sum sparf um vintertid!

Dansen.

»Ja sir hur jomfrur si mot unge kala smajke
Hä ma fa hjärtepick, bi slike strik u lajke»

står det i visan, och dansen har också i alla tider varit bröllopsgästernas a och o. I forna tider var den det äfven för spelmannen. Fingo de dansande »hjärtepick», så kunde också spelmannen genom ett par hurrande polskor vid ett bröllop med ens få utrop som »storspelman». Musiken utgjordes vanligen af 2 fioler. Det var den äldre och mera tränade spelmannen, som spelade melodistämman, »primen», och någon af de yngre pojkarna, som han hade tagit i lära, fick hålla sekunden eller, som det också kallades, fick »ståjte». Var den yngre något äldre i läran, kunde han också en och annan gång nu liksom vid de vanliga »laikstäuarna» få gå upp i första stämman och »spela med». På så sätt tränades de nya spelmansgenerationerna upp. Den yngre hade där tillfälle att lära sig de många knepen med upp- och nedstråk, som voro yrkeshemligheter och som gäfvo de olika satserna deras egentliga »schwung». Men ej heller sekunden var så rättfram, ty sekundstämman var oftats äfven den genom tradition utbildad, och i vissa polskor tura primen och sekunden om i de olika repriserna, så att i en repris den ena har melodistämman och den andra har sekundstämman och i nästa repris tvärtom.

Utom två fioler förekom äfven klarinetten ofta. De bekanta Groddarna — de tre bröderna Godman från Grodda i Fleringe, de på sin tid mest populära spelmännen på Gottland, som i sin iver att få spela stundom läto oxarna stå i åkern, när bud kom, att det var bröllop — dessa trakterade hvar sitt instrument: fiol, klarinett och lira. Liran eller lirepilken var en art nyckelharpa, där man i stället för stråke hade ett hjul, som fördes med vef och roterade under strängarna. Äfven en art fagott, »drumben», förekom stundom, och vid herrskapsbröllop i staden eller i prästgårdarna på landet förekom redan vid 1700-talets midt klaveret, så som det står i en bröllopsvisa från 1763:

»Ajn sitar mä sin drumb u bauler ligsum åjkar
An spälar pa fäjol an langan pejpä har
An bräukar fingurlaik —; da skall man tro hä gar»

eller i en annan samtidig visa om ett Visbybröllop.

»Du hva jar hä för ann sum sitter där i räng
Hä later illigs till u synes ingen sträng.

Han jar en värklig kal um du der etter anser
Han sitter stif sum stuck u alle fingrä danser
Pa lite aflangt skrin, jag tror han vänder syn
Slikt skälmeri min bror, hä vanker tidt i Byn.»

Linné beskriver äfven en art säckpipa. Säckpipa och fiol förekomma äfven på en fönstermålning från Anga, daterad 1606, nu i Nordiska Museet.

Alla deltog i dansen, unga och gamla. Det berättades bland annat om prästen Dns. Severinus Lindenlöf i Barlingbo, att då han i sitt 86 år den 18 okt. 1752 ingick nytt äktenskap med jungfru Hoffman, han dansade med sina barnbarnsbarn på bröllopet. Och ännu i dag deltaga de gamla i dansen. Isynnerhet när en god gammalvals, en kadrilj eller en polska spelas upp. Då dansa de sin gammalvals med en så afmått och på samma gång ledig elegans, som ingen af de yngre göra dem efter, och när de figurera i kadriljen, leka benen vid 80 år ännu lika ledigt som vid 18.

De danser, som numera dansas, äro vals, polka, »schotts» samt mera sällan hambo, pas de quatre och kadrilj. Vanligen underlåter man ej heller en polska efter gammal tradition. Särskildt obligatorisk är »matpolskan», polskan efter kvällsmaten, hvarvid man skaffar sig ännu en liten motion, innan det »bär i säng». Dock dansas polskan med iakttagandet af de gamla dansstegen endast af de äldre samt i undantagsfall af en och annan ungdom, som gittat lära sig den riktiga takten. Vanligast ser man de dansande endast snurra om med hvarandra i vanlig springtakt. En art polska, fyrpolska kallad, förekommer också ibland. Man placerar sig två kavaljerer midt emot hvarandra och två damer midt mot hvarandra. De midt emot hvarandra stående fatta i hvarandras händer och lägga armarna bakom respektive damer och herrar. Så hopklungade går då polskan lös med 4 man i dansen. Det gamla mera ceremoniella bruket att »sno», om hvilket vi få tillfälle tala i samman-

hang med skyldighetsdanserna, synes ha gått ur tiden samtidigt med dessa.

Hvad de i fråga varande danserna själfva beträffar, är pas de quatre'n naturligtvis den yngsta. Den var ännu 1903 obekant på östra Gottland. Därefter i ordningen komma polkan och »schottsen», hvilka torde härstamma från 1880-talets midt. På 1840-talet var redan valsen i allmännare bruk. Redan Hilfeling nämner på ett ställe, att »bruden dansar bort i en lång vals». Är Hilfelings ytt-
rande här liktydigt med hvad vi förstå med vals, skulle denna dans sålunda varit känd på landet redan omkring 1800. En dans, som vid 1800-talets midt var mycket populär, var anglaisen, »engelske». Denna är numera alldeles försvunnen.

Först på 1820-talet synes kadriljen kommit allmännare i bruk. Hilfeling omtalar år 1800, att »kontradanser ej brukas, utan att flera stadsboar eller ståndspersoner äro närvarande»; vid bröllopet i Sjonhem hade ett par turer gjorts. Kadriljens gouterade tidehvarf infaller emellan 1840 och 1880. Det starka läseriet under 1870- och 80-talen, som var så olycksdigert för många af de gamla glada bruken och framför allt för dansen och fiolen, gaf dödsstöten äfven åt kadriljen. I sista tider har man åter försökt att arbeta upp den, dock med ganska fattigt resultat.

Omkring 1800 förekom äfven menuetten, hvilken Hilfeling sett dansas en å två gånger.

Vid denna tid liksom ännu långt senare — så länge skyldighetsdanserna varade — var dock polskan den dominerande dansen.

Redan Linné omtalar 1741 såsom den populäraste en dans, »som var sällsam i Tackten, ex uno pede longo, altero duplici saltu brevi», och som sålunda synes vara ingenting annat än den ännu kvarlevande polskan. Och då Neogard samtidigt omtalar »Skafferedantsen, då skaffaren måste rundt om gifva hvarje och ene af kvinnfålden en dants», kan icke gärna därmed heller förstås annat än polskan, som ju allt sedan dess varit formen för skaffare- eller skyldighetsdanserna. I hvarje fall måste det ha varit en pardans, om också icke de danssteg, som af Linné omtalas, utfördes. Men hvad som kan anses

visst är, att om en pardans redan nu ingick i bröllopsceremonielet, denna måste ha tidigare anor. Tyvärr saknas emellertid tidigare anteckningar om dansen på Gottland. Möjligen får den dans, som utföres å den ofvannämnda glasmålningen från Anga af år 1606, anses om icke identisk så dock besläktad med formen för Skaffaredansen på 1730-talet, förutsatt nämligen, att den framställer en gottländsk bondescen och icke är importerad från Danmark eller Holland.

Utom nu omnämnda danser förekom ännu inemot vår tid en långdans, hvilken traditionellt utfördes, när man, som det kallades, dansade kronan af bruden. Om denna få vi tillfälle tala i sammanhang med denna ceremoni. På Hilfelings tid var denna jämte polskan de enda danser, som vanligast utfördes.

Skyldighetsdanserna upptogo mesta tiden. De utfördes i polska och kallades så, emedan de voro obligatoriska och utfördes i viss ordning. Hvar och en af de funktionerande var tvungen att dansa, när hans tur kom. Dansade han icke själf, fick han »lega för sig». Ibland kallas den också Skaffaredansen, emedan skaffarfolket inledde den.

För full dans fordrades, att man skulle sno två gånger. Detta tillgick så: sedan man dansat en polska, tog man hvarandra i hand och gick några slag omvänt, hvarefter man ånyo fortsatte med en polska. Vid 1800-talets midt förekom ej sällan, att man fördelade slagen. Om sålunda, såsom var det vanligaste, först gammalskaffarfolket snodde två gånger och därefter ungskaffarfolket två gånger, kunde detta också fördelas så, att först gammalskaffarfolket snodde en gång, därefter ungskaffarfolket en gång, så återigen gammalskaffarfolket en gång och ungskaffarfolket en gång.

Skyldighetsdansernas ordning är denna: bruden och brudgummen sitta på hvar sin stol framför spegeln. Nu går skaffarfar fram och bjuder med en sirlig bugning upp skaffarmor, som nigande mottar inbjudningen; därefter gå de, tills de komma midt i salen, hvarpå polskan går lös. Samtidigt förkunna skotten på gården, att dansen börjat. Sedan de snott två gånger, bjuder ungskaffaren upp ungskafferskan, hvarefter äfven de dansa sin polska. Nu byter man om damer. Skaffarfar bjuder upp ungskafferskan, och sedan han dansat, dansar ungskaffaren med skaffarmor.

Under tiden hafva ungmansdrängarna och brudpigorna framträdt. Skaffarfar och ungscaffaren taga hvarandra i hand och buga för ungmansdrängarna, skaffarmor och ungscafferskan niga för brudpigorna. Därefter dansa de nu uppjudna. Först högste ungmansdrängen med sin brudpiga, därefter lägste ungmansdrängen med sin, hvarefter de byta damer och dansa hvar sin dans. Nu bjuda dessa upp brudparet samt brudtbonden och brudtöfverskan. Högste ungmansdrängen bugar sig för brudgummen, lägste för bruden, högsta brudpigana niger för brudtbonden och lägsta för brudtöfverskan.

Brudgummen drager handskarna på och bjuder upp bruden. Spelmännen stämma fiolerna säkrare och förbereda sig för den stoltaste polskan. Så sätter brudgummen hatten på, och dansen börjar. Den ena saluten efter den andra på gården. Stråkarna gå i brinnande takt. Det är bruddansen, som trådes. Det är den romantiska bruddansen, om hvilken ännu gamla sägner gå, om den försmådde älskaren, som utifrån genom fönstret åskådade dansen och därvid i förtviflan sköt ned bruden; om den bleke främlingen, som ingen förut hade sett, hur han plötsligt fattade bruden och dansade henne till döds; eller om den sjötagne bonden, som, då han förnummit, att hans unga hustru nu ånyo stod brud, hos hafsfrun utverkade tillstånd att ännu en gång få komma hem till gården, dock mot villkor att ej beträda stugan, men huru, då bruden gick i dansen, han glömde sitt löfte och trädde in i salen, hvarvid taket slets af huset och bonden i en stormil återfördes i hafsgrottorna.

Brudparet har dansat. Nu dansar brudtbonden med brudtöfverskan, så brudgummen med brudtöfverskan och därefter brudtbonden med bruden.

Härefter förklaras dansen i regel fri för alla gästerna, och det åligger därvid bruden och brudgummen att dansa med alla närvarande. På sina håll var emellertid ceremonielet ännu icke slut. Det fordrades då, att dels en dans reserverades för kunnädru, som uppbjöds af den mest ansedde manlige släktingen till brudgummen eller i nödfall af en af brudens närmaste släktingar, dels att en dans reserverades för öfriga närmaste manliga och kvinnliga släktingar till brudparet.

Den nu skildrade ordningen för danserna var emellertid icke den uteslutande gällande. Nästan lika vanligt är det, att skaffarfolket direkt dansar brudparet till, och att ungmansdrängarnas och brudpigornas dans förlägges först efter bruddansen. Denna ordning har t. ex. Hilfeling, hvarvid ceremonielet får följande utseende:

Först sno skaffarfar och skaffarmor två gånger. Därefter bjuder skaffarfar upp bruden och skaffarmor brudgummen. Sedan de dansat sina respektive danser, dansa brudgummen och bruden bruddansen, hvarefter de uppbjuda brudtbonden och brudtöfverskan. Därefter fortsätter bruden och dansar med ungmansdrängarna och brudgummen med brudpigorna, hvarefter dansen är fri. Alfvegren, som följer samma ordning som Hilfeling, har dessutom ännu två turer: skaffaren med brudtöfverskan och skaffarmor med brudtbonden.

De båda ordningarna för dansturerna fortleva ännu. Den först skildrade, som äfven följes af Säve, Snöbom och Bergman, har jag i flera uppteckningar från södra Gottland, medan den andra, den af Hilfeling och Alfvegren skildrade, synes vara den vanligaste på mellersta delen af ön.

Den äldsta anteckningen om skyldighetsdanserna föreligger hos Neogard: »Imedertid dantsas Skaffare dantsen, tå skaffarenar måste rundt om gifva hwarje och ene af qwinfolken en dants, sidst dantsar ungscaffaren Brudgummen til med Brudenne, han til Bruthebonden och så widere, sedan dantser ho som behager.» Här dansar således, som bruket varit också senare, skaffaren första dansen. Utom honom dansar också ungscaffaren, och de måste dessutom först gifva alla kvinnorna en dans, till dess ändtligen turen är kommen till ungscaffarens och brudens dans. Först när denna dans är färdig, försiggår bruddansen. Det första nyss skildrade förloppet af skyldighetsdanserna — den sydgötländska traditionen — är det som har den största likheten med den Neogardska traditionen. Både gammalscaffaren och ungscaffaren dansa före bruddansen. Enligt den andra ordningen — den mellangötländska — dansa endast gammalscaffarna skaffarépolskan. En särskild dans af ungmansdrängar och brudpigor känner Neogard icke. Detta mera invecklade ceremoniel har sannolikt uppstått efter hans tid och har förmodligen sin rot i en klyfning af ungmansdrängsysslan.

I ungmansdrängarnas funktion ingick tidigare också skaffaresysslor. Hilfeling talar om ungmansdrängarnas skaffareåligganden och benämner dem ömsevis ungmansdrängar och ungscaffare. Äfven Wallin talar om ungscaffare i ett sammanhang, då ungmansdrängar afses. Då nu Neogard endast känner ungscaffarens dans och icke nämner ett ord om ungmansdrängens, är det troligt, att han här använder samma växlande benämning som Hilfeling och lika mycket menar det ena som det andra. Ungscaffarens kvinnliga motsvarighet i våra dagar är ungscafferskan. Ungscafferskesysslan nämnes tidigare icke alls; hon förekommer först på 1800-talet. Men därigenom erhålla vi också en datering af en särskild ungscaffaresysslas tillkomst. Den dubbla funktionen för ungmansdrängen som skaffare och marskalk har upphört, skaffaresysslan har fått en särskild förvaltare med motsvarande kvinnlig skafferska, och ungmansdrängen är endast brudparets uppvaktande kavaljer.

Med denna klyfning af sysslorna följer också en duplicering af danserna, det är fortfarande ungmansdrängen-ungscaffaren, som dansar brudparet till, och dennes dans förlägges omedelbart före bruddansen. Den nye ungscaffaren skall emellertid också ha sin dans, och denna förlägges tillsammans med gammalscaffaredansen. Härigenom utbildar sig således det långa inledande ceremonielet med olika dansande par, hvilket emellertid på grund af de många numera funktionerande kavaljererna försvårade ett dansande med hvar och en af kvinnorna, tills turen var kommen till bruden, och formar sig till de dubbla danserna af två par åt gången.

Bruket på mellersta Gottland, att skaffaredansen omedelbart föregår bruddansen, och att ungmansdrängarnas dans följer först efter denna, har sannolikt sin grund i en redan på Neogards tid förefintlig växling bestående i om gammalscaffaren eller ungmansdrängen skall dansa bruden till. I det fall, att gammalscaffaren gjorde detta, fingo ungmansdrängarna sin dans först efter bruddansen. Efter inrättandet af den särskilda ungscaffaresysslan behöllo de sin dans, men ungscaffaren blef alldeles utan eller fick, såsom bruket var t. ex. i Hörsne, dansa sin dans tillsammans med gammalscaffarefolket.

Den sydgottländska traditionen har följt den Neogardska med afseende på ordningen för danserna, men ej i formen för uppjudningen af brudparet, enär de många grupperna dansande betingade andra bruk. I formen för brudparets uppjudning står däremot den mellangottländska traditionen närmare den Neogardska, ty här dansar skaffaren direkt bruden till och skaffarmor brudgummen.

Det hörde till etiketten, att ungmansdrängar samt alla bönder i bröllopslag dansade med sporrarna på. Kvinnorna, särskildt de bättre, dansade aldrig barhalsade utan med en halsduk, som fästes med knappnålar. När en karl slutat en half dans, d. v. s. snott 1 gång, gick han stundom bort till någon af de andra männen och sade: »Sitt i frid», hvilket betydde: nu måste du dansa nästa dans med min dam. Då och då under dansen bör bruden äfven visa sig vid fönstret, så att de utanför stående kunna få se en skynt af henne. Kan någon under dansen locka ut bruden i ett annat rum, höres plötsligt ett rop: »Hvar är bruden?» Då blir det stor oro i salen. Brudpigorna, som ha till uppgift att särskildt vakta bruden, få då söka rätt på henne samt därefter inställa sig för brudtbonden, som ådömer dem sakerskål.

Klockan är tolf, och tiden är inne att dansa kronan af bruden.

Du si brudgummen du han altud nalkes brudi
 Han accederar nå att ha skal ga ör skrudi
 Han lystar henne si i nya kunedräkt
 Han tror si inte förr än han har ljause släkt

står det i en visa från 1700-talet, och seden hade i den tiden mycket större vikt än nu. Det var den stora långdansen på kvällen kombinerad med flera andra ceremonier, dessa liksom dansen själf med sannolikt mycket gamla och aflägsna anor.

Nu är seden alldeles aflagd. Äfven i de former dansen senare antog ha ytterst få nu lefvande deltagit. Och de äldsta, som varit med om den, ha endast ett dunkelt minne däraf från sin tidigaste barndom.

Då tillgick dansen ännu på följande sätt: Vid 12-tiden bands en duk för brudens ögon, hvarefter alla »pejkar», ogifta, togo ihop i ring omkring bruden och började dansa. Därunder tog bruden af kransen och satte på hufvudet på en af flickorna. Den, som erhö

kransen, skulle stå brud nästa gång. Vanligen satt duken så knuten, att bruden hade ett litet titthål och kunde sätta kransen på den af flickorna, som hade de största utsikterna till ett snart bröllop. Därefter dansa alla flickorna med bruden, hvarvid den, som fått kransen, börjar. Stundom deltog också »drängarna» i dansen. Då utdelades både »drängkrans» och »töskrans». När dansen är slut, går bruden in i brudkammaren för att ta af sig »brudstassen», hvarefter hon kommer ut klädd som ungmor, iklädd ungmorsklänningen med en blomma i håret. Håret, som förut burits upplöst i långa lockar, är nu utkammadt, flätadt och uppsatt.

Sedan bruden gjort sitt inträde som ungmor, slå de gifta kvinnorna ring omkring henne, och nu skall hon dansa med hvar och en af dem. Därvid sjöngs då ännu vid enstaka tillfällen den nedan återgifna sången: »Var välkommen e ore lage» etc.

Enligt en uppgift från Eksta skulle dansen ha tillgått på ett annat sätt, nämligen så, att alla pigorna dansa med bruden, och den, som dansar med henne, så att kronan faller af, skall stå brud nästa gång.

Samtidigt härmed förekom ännu sporadiskt ungarlarnas afsked af brudgummen. Detta utfördes, medan bruden kläddes om, och tillgick så. Han hissades på ungarlarnas axlar under tillropet: »lyckönske du vårt lag», hvarvid han skulle supa alla till. Därefter utförde gubbarna samma handling och han skulle supa gubbarna till, hvarefter han ansågs vara ordentligt installerad i det äkta ståndet. Detta ögonblick var på visst sätt afgörande för hans framtida anseende. Tordes han icke supa, begabbades han; blef han pirum, föraktades han sedan i hela sin lifstid. Gick det honom framdeles illa, så hette det: »Ja, det var inte underligt, ty han blef ju full på sin bröllopsdag.» Gick det honom väl, så hette det: »Ja, det är en duktig karl, som har stål i sinne och som tålde ett par supar på sin bröllopsdag.»

Sådan bibehöll sig seden ännu fram mot 1800-talets midt. Tidigare var emellertid ceremonielet vida vidlyftigare. Det var den stora afskedsdanser med brud och brudgum, innan de förklarades för ungfår och ungmor, en dans, som gick under det vanliga namnet gubbdansen.

Vid 12-tiden tillsades spelmännen spela upp en särskild afskeds-polska, då bruden och brudgummen dansade en sista dans i full bröllopskrud. Gubbarna, som förut hela kvällen suttit vid gladt glam och fyllda glas vid gubb-bordet och af hvilka man genom töcknet från de väldiga tobaksmolnen ur kritpiporna såg mest ingenting, börja göra sig redo, ty nu spelas omedelbart Gubbpolskan upp, och då skola alla, som kunna röra sig, vara på golfvet.

Redan Alfvegren nämner på ett ställe, att denna dans på hans tid mer och mer börjat läggas af, men ännu omkring år 1800 var den fullt vital och beskrifves af Hilfeling. Så som Hilfeling beskriver den, så var den känd äfven af Neogard, hvilken omtalar följande:

»En stund på qwellen skola drengarne och the ogifta dantsa ifrå sig brudgumman, tå the dantsa om en långdants, falla på knä och dricka, stå up och dantsa, uplyfta brudgumman, som tå dricka moste, släppa nedren, dantsa om igen, sidst dantsar hwar och en med honom, och tå komma the gifta och nappa bort honom, och förretta the ock på samma sett dantsen, bidjande honom sidst vara welkommen uti sitt alfvarsamma och hederliga lag. På samma sett bära qwinfolken sig åt, först pigorna sedan hustrurna med brudenne, undantagne at hon intet uplyftes. Therefter kläds bruden om och kommer så in med swart mösso på och tå heter hon ungkuna. Man kunde mycket annat sådant lapperi framhafwa, om man tiden och papperet fåfångt förspilla wille.»

Mycket som af den gamla gottlandsprästen fattades som lapperi var emellertid för Hilfeling främmande och egendomligt, och därför gifver han oss också en utförlig och synnerligen detaljerad skildring af »gubbdansen»:

»Kl. vid Pass 12 Dansar Bruden bort i en lång wals, då Hon dansar med Hwar och En ogift — hwilka sedan til slut uplyfta Henne på en stol i Ringen högt under taket och kringdansa med Henne, sjunga Tack för hwar Dag Du warit i vårt lag — Hwar efter hon afträder med sin Brudfrämman och Brud Jungfrur för att afklädas Brudeskruden och iklädas egne kläder som Ung Hustru — kallas härefter Ung-Mor. Under det Bruden afklädes — Dansa

Drängarne bort Brudgummen i en lång Dans som har många förändringar och upptåger — Ringen utwidgas och inuti omsvänges Brudgummen med hwar och en som är i Dansen särskilt så det sjunger i rummet. Brudgummen för att litet recolligera sig rymmer ofta eller blir bortröfwad midt i Dansen — Då hela lång(a) raden begifwer sig ut att upsöka Honom — återfunnen, införa de Honom i Triumph — iterera dansen klappa med händerna, stampa med fötterna, och voltigera öfwer axlarne fram och tillbaka man efter man, då ofta den owige slår sig i gålfwet så det kunde vara fara om hals och ben — men ju galnare, ju bättre, fara ut hela kedjan på gården, Dansa kring Brudgranen, därifrån in i alla rummen taga kjortlar, förkläden och kappor, Byxor med mera på Hufwuden Granqwistar, qwastar och annat mellan benen, liknande stjertar — fickorne opstoppade — se således rätt galne ut då de återkomma in dansande, rätt som det går i Ring sätta de sig efter tacten med force ned på Golfwet, klappa med hälarne efter tacten åter upp igen så par force ned igen — således sittjande på Golfwet Presenteras dem Ölkannen som då circularar under sång och Musiqve hela kretsen omkring, då Drängarne dricka Brudgummens walets skål — Brudgummen sättes till slut på en stol upp förd högt i taket och om Dansas, hwarefter han däruppe Dricker och tackar för skålen och därmed tager farwål från Drängarne som tacka för det han warit i deras lag — Som derefter utmattad swettig ofta sönder rifwen till Skinnet och kläderna öfwerlämna Honom til männerna at af (dem) emottagas, söka at Recommendera Honom som en Hurtig och flink karl — säga endast att han har någon owana, will gärna rymma och unnan hålla sig när det går hårt på — förmodar det Han stadgar sig i Männernas lag härefter — männerna som nu skola vidtaga Ung-far, syna Honom til sig från Hufwud til fötter, fråga hwad det är för en stackare som så illa blifwit medfaren, lysa Honom med ljus i ansigtet och säga det Drängarne lämnat Honom i ett swagt tilstånd ifrån sig — Trösta Honom likwål, försäkrande det Han i sitt nya stånd och lag, skall befinna sig långt bättre och bli en helt annan karl sedan han hos Dem blifwit inwigd.

Efter något rastande som Brudgummen eller nu warande Candidat Ungfar ganska wäl behöft, anställa de Gifte Männerne med Honom en föga lindrigare långdans — Då äfwen hwar Man sluteligen tager honom i famn in i Ringen och om dansar med honom — Sätta sig sedan i Ring ned på Golfwet låta ölkannan circulera under en wälkomst skåls drickande til Ungfar, som af hwar och en sjunges — näml:n War wälkommen i vårt lag, War wälkommen, War wälkommen, War wälkommen i vårt lag — Under det Bruden dansar med Hustrurna sjunges wid drickandet: Barn och Blomma i vårt lag — under detta går tallriken om kring, hwarpå samlas til Spelemännen — Hwilket äfwen skedde hos Drängarne förut — Åter upresa sig de Drickande swänga om några hwarf, hwarmed dessa fatigvante rörelser på en stund uphöra.

Nu fågnas med en sup til karlarne och halfwa Äplen til Fruntimmern, The och Caffé til några — glam, tobac och ölro — til dess Bruden med Musiqve åter införes med wanligt sällskap, afklädd sin Brudskrud och iklädd egna kläder, presenteras nu som Ungmor, swartklädd med Chamlotte kortel och tröja, musselins förkläde, en grann Silke Schal om halsen — Svart Mössa med Silfver galoner, Bröst Bouqvette af Naturliga eller Artificielle Blomster.

I Karby uti Roma, inkom Bruden med Couleurt Mössa, såsom mera nymodigt eller fritänkande, detta kunde ej försonas på annat sätt, än att Brudens Broder den ena ungmans drängen inkom med swarta mössan på Hufwudet, som Bruden bordt hafwa på, stod länge vid Dörren och Presenterade sig.

Nu börjar åter Dansen — Ungfar och Ungmor swänga nu om med sådan force som det wore första dansen — Hwarefter Dansen ökas med så många par som få rum på gålfwet — detta warar til klockan 3, 4 à 5 om morgonen — — —»

Öfriga skildringar af gubbdansen, som föreligga, öfverensstämma i hufvudsak med Hilfelings, men supplera likväl i en eller annan detalj densamma. Långdansen med brudgummen tillgick så, att de dansande höllo hvarandra i händerna. Stundom hände det, att brudgummen, i stället för att lyftas upp på en stol, helt enkelt lyftes på drängarnas axlar. På samma sätt som han upplyft på

axlarna eller på en stol druckit ungtkarlslagets afsked, så drack han oftast också gubblaget till. Mångenstädes var likaledes bruden skyldig att upplyft på en stol dricka de ogiftas afsked och ungmödrarnas välgång. Medan pokalen gick, föllo då också kvinnorna på knä.

När gubbarna önskat ungtfar välkommen, sökte han stundom ännu på gubbarnas anstiftan att gömma sig, hvarvid ungmansdrängarna få sakerskål. Vanligen rangerades saken dock så, att han till »ungmorsdansen» var tillbaka.

Den sång, som sjöngs vid afskedet från de ogifta och välkommandet hos de gifta, hade något olika lydelse. Vanligen sjöngs den under det brudgummen, resp. bruden, satt högt upplyft på stolen, stundom äfven medan de dansande lägo på knä och ölbägaren gick rundt. Den vanligaste texten var denna:

Drängarna: Tag nu afsked ur vårt lag
 Ur vårt lag (3 à 4 gånger)
 Lycka ske dig i ditt lag
 I ditt lag (3 à 4 gånger)

Gubbarne: Var välkommen i vårt lag
 I vårt lag
 Lustiger gubbe i vårt lag
 I vårt lag

Pigorna: Barn och Blomma i ditt lag
 I ditt lag
 Och Bissa lulla i ditt lag
 I ditt lag

Gummorna: Var välkommen i vårt lag
 I vårt lag
 Lustiger gumma i vårt lag
 I vårt lag

Den sång, som Bergman anför, har denna lydelse, ehuru fördelningen mellan drängar och gubbar, pigor och gummor icke anges. En annan text, som äfven förekommit på mellersta Gottland, lyder:

Var välkommen e ore lage
 Ma vör alle di bihage
 Var välkommen e ore lag.

Ma de ske di mike lycke
 Ma do aldri fa ga pa krycke
 Mike lycke e ore lag.

Mange ban u mange blommar
 Ett atminsten för hvar summar
 Ban u blommar e ore lag.

Sången till bruden, när hon återkom klädd som ungmor, skulle enligt ordningen tagas upp af skaffaremor.

Äfven vid aftåget med bruden knöto sig flera redan tidigt aflagda bruk.

Sedan bruden kysst och tagit afsked af brudgummen, spelas brudmarschen upp, hvarefter tåget sätter sig i gång. Först gingo spelmännen, därefter brudpigorna med brinnande ljus i händerna, hvarpå följde brudtöfverskan med bruden samt kunmädru, där sådan förekom. Spelmännen återvände till brölloppsalen, så fort de spelat bruden in.

När bruden var omklädd, skedde också utdelningen af de gåfvor in natura, som hon var skyldig att aflämna.¹ Därvid spelas upp en marsch (gånglåt), hvarefter brudpigorna på en blank tenn-tallrik kringburo ett par strumpor och en flade af 3 kvarters diam. åt de förnämsta funktionärerna, ofta åtföljd af en hälsning från bruden. Prästen och prästfrun, brudtbonden och brudtöfverskan, kunmädru, ungmansdrängarna, skaffarefolket och »skänken» eller »lauparefolket» erhöilo på Fårö denna gåfva. »Räidarna» däremot, gäster som till häst följt brudtåget, fingo endast strumpor, prästdrängen, drängen som körde för bruden, fick vanligen ett par fingervantar och flade. På Fårö var också bruk att som ett slags vederlag lämna en 12-skillling samt hälsningar till bruden med tack för gåfvan. I Ejsta skulle prästdrängen ha ett par vantar och ett par

¹ Fataburen 1906 sid. 76 f.

strumpor. Enligt uppgift från norra Gottland skulle de strumpor, som gåfvos åt brudtbonden, vara hvita. Enligt värningslistan af 1693 från När¹ var det ärmkläden — muddar — som utdelades.

När gåfvorna voro utdelade, spelades ånyo upp en marsch, under hvilken brudpigorna aftågade.

Sådana af bruden till de tjänstgörande lämnade gåfvor ha för länge sedan kommit ur bruk. Men någon gång förekommer det ännu sporadiskt, ehuru icke inom ramen af ett ceremoniel. Sålunda utdelades ännu vid ett bröllop för c:a 20 år sedan bland annat handskar till tärnorna, äfven någon smyckesak, en brosch eller dylikt öfverlämnas stundom.

Gåfvorna omtalas äfven af Wallin. Hans tradition, som sannolikt härstammar från södra Gottland, förlägger deras utdelande först till 3:dje dagen, vid bröllopets slut.

Då skulle bruden ge »till presten 2 stora kakor, hvarpå ligga två par svarta ullstrumpor och två par svarta vantar med ett dok öfvertäckta. Till presthustrun gifves äfven två par hvita strumpor och två par hvita vantar på två stora kakor, hvilket allt är öfvertäckt med slessing till 6 à 9 alnar, allt som folket har råd till, och lägges näst kakorna 2, 3 à 4 caroliner, efter omständigheterna allteftersom brudfolket är rikt och hederligt till. Utomdess till alla prästbarnen 1 kaka till hvarje och ett par strumpor med ett litet dok öfver af skir eller silke med tofsar i hörnen. Prästdrängen, som kör bruden, får ock en kaka och i penningar 8—12 öre. Klokkaren, som kimmar, likaledes. Äro några gäster af värde, få de ock strumpor och vantar.»

Ånyo stämmas en marsch upp, och ungmor inspelas med sin svit, hvarefter hon med en kyss hälsar ungfår. Ungmorsdräkten har förut beskrifvits. Här må endast tilläggas, att där kunmädra förekom, det hörde till hennes funktion, att sätta bindmössa och pannstycket på ungmor. Den svarta bindmössan var tidigare obligatorisk. Senare kommo de kulörta mössorna med krusadt hvitt pannstycke i allmännare bruk. De vanligaste färgerna voro ljusrödt och

¹ Fataburen 1906 sid. 77.

ljusblått; ljusgrönt förekom högst sällan. Utom en blomma i håret förekom ej sällan äfven en bukett på bröstet samt en schal, då vanligen gåfduken.

Så fort ungmor införts, går polskan åter lös, som tidigare på kvällen. Det är nu ungmorsdansen, som trådes, så kallad emedan denna gång ungfolket själft börjar dansen. Nu som förut snor man sina två gånger i polskan. Sedan ungfår och ungmor samt brudtbonden och brudtöfverskan dansat sina föreskrifna danser, bjuda skaffarne på en sup öfver lag. Härefter är dansen åter fri, och nu fortgår den, tills solen står högt på himmeln, då äntligen på morgonen kvällsmålet bäres in. Vid ett bröllop i Ardre år 1880, där min far var närvarande, var danslusten så stor, att skaffarefolket måste ta ett bord mellan sig och dansa rundt med för att få plats för matbordet.

Göteborgs Musei femtio års fest, Svenska Museimannaföreningens sjätte årsmöte, Svenska Fornminnesföreningens sommarmöte och Andra mötet för Svensk Folkkunskap

15—18 juni 1911 i Göteborg.

I tidigare årgångar af *Fataburen*,¹ där redogörelse lämnats för de årligen återkommande mötena mellan svenska museimän samt andra för svensk kulturhistoria intresserade personer, har jag i referaten sökt hålla i sär de rent museala förhandlingarna såsom en redogörelse för museimannaföreningen från de öfriga förhandlingarna jämte de vetenskapliga föredragen. På grund af att tre olika möten samtidigt höllos i Göteborg, har jag sett mig föranlåten frågå denna uppdelning och refererar förhandlingarna i tidsföljd.

Då Svenska Museimannaföreningens sjätte årsmöte på inbjudan af kammarherre C. Lagerberg, framförd å mötet i Strängnäs 1910, förlades till Göteborg i samband med Göteborgs Museums femtio års jubileum, och då Svenska Fornminnesföreningens sommarmöte äfven skulle därstädes äga rum, beslöts att i förening med dessa möten därstädes äfven afhålla det andra mötet för Svensk folkkunskap, hvilket beslut fattades efter vederbörliga underhandlingar mellan dessa mötens permanenta styrelse i Stockholm och den lokala styrelsen i Lund, där enligt föregående beslut det andra mötet för svensk folkkunskap denna gång skulle ha samlats.

I Göteborg voro dagarna disponerade så, att hvarje förmiddag mellan 10—1 höllos föredrag och diskussioner, kl. 1 intogs lunch, kl. 2 träffades man åter till fortsatta förhandlingar och på kvällen företogs en gemensam utflykt. Som vanligt inställdes beklagligtvis flere af de utlovade föredragen, liksom rubbningar i det utfärdade detaljerade programmet af ofvannämnda och andra anledningar kommo att företagas. Bland de föredrag, som uteblefvo, må antecknas Herman Geijer: *Gemensamma mål för dialektologi och folkkunskap*, Otto Janse: *Romansk skulptur i Västergötland* och C. W. v. Sydow: *Völsungasagan ur folkdiktningssynpunkt*.

Mötelokal var Fürstenbergska galleriet i Göteborgs museum.

¹ *Fataburen* 1908, s. 169; 1909, s. 186 och 1910, s. 185.

Torsdagen den 15 juni kl. 10 f. m. öppnades Museimannaföreningens möte af föreningens ordförande riksantikvariern O. Montelius. Han erinrade därvid om, att det just var i denna lokal, som föreningen för fem år sedan bildades. Vidare uttryckte han sin glädje öfver, att äfven denna gång ett så stort antal medlemmar infunnit sig, alla besjälade af intresset för museiväsendets utveckling, så att detta i högsta måtto kunde bidraga till att öka kunskapen om vårt lands historia.

Funktionärer valdes. Den nuvarande styrelsen, O. Montelius, ordförande, G. Upmark, sekreterare, och O. Janse, skattnästare, omvaldes. Till vice ordförande för mötet valdes C. Lagerberg och till vice sekreterare A. Romdahl. — På förslag af hr Lagerberg beslöts att tillerkänna sekreteraren ett arvode af ett hundra kronor för deltagande i hvarje sådant årsmöte, som hålles på annan ort än där han bor.

Ordet lämnades därefter åt hr Salin, som talade om *Svenskt museiväsen och fornminnesvård*. Inledningsvis betonade ämnets stora omfattning, vilje talaren emellertid med särskild hänsyn till den ökade vikt saken fått därigenom att riksdagen skrivit till K. M:t om utredning af hela fornminnesvården, i korthet ange några synpunkter. Han ville då först dröja vid museernas uppkomst. De härledde sig, som bekant, ur de s. k. kuriositetskabinetterna, där allt samlades huller om buller. Men det dröjde icke länge förrän vetenskapens genius tog hand om samlingarna, ordnande och sofrande. Detta blef af afgörande betydelse. Man insåg nu, att det icke blott behöfdes enstaka exemplar af föremålen utan hela serier för att man skulle kunna draga riktiga slutsatser, och det gällde numera icke blott att samla vackra saker, äfven mindre vackra, söndriga och trasiga voro lika viktiga för den vetenskapliga forskningens arbete. Med de mindre väl bevarade föremålens införande i samlingarna följde med nödvändighet att för samlingarna måste beredas annan vård än tillföre. De kulturhistoriska museernas trenne hufvuduppgifter voro härmed klara: att vetenskapligt bearbeta samlingarna och föra vårt vetande framåt, att genom det sätt, på hvilket föremålen utställdes för allmänheten, angifva forskningens resultat i den mån detta vore möjligt samt att genom föremålens konserverande och beskrifvande åt kommande generationer på ett tillfredsställande sätt bevara det kulturhistoriska forskningsmaterialet. Det är ock dessa museernas uppgifter, som berättiga till det understöd de åtnjuta från det allmänna.

Den specialisering af arbetet, som den alltjämt fortgående utvecklingen kräfver, fordrar, för att museerna skola kunna på ett effektivt sätt realisera sina stora uppgifter, en ganska betydande apparat, så betydande att ett fattigt land som vårt endast kan förse de stora centralmuseerna med densamma. Utan den andliga ryggrad, som den hufvudsakligen vid centralmuseerna bedrifna

orskningen gifver, skulle provinsmuseerna sjunka ned till kuriositetskabinett, och utan råd och hjälp från centralmuseerna lära provinsmuseerna ej kunna konservera sina samlingar så, att de verkligen blifva bevarade åt den framtida forskningen. Som outhärliga hjälptrupper stå provinsmuseerna vid de stora museernas sida, ty vetenskapen behöfver ett stort material, och de ha sålunda en mycket stor och viktig uppgift, hvilken väl ingen är benägen att underskatta. De båda slagen museer behöfva hvarandra, och en växelverkan mellan dem är det ideella mål, dit man bör sträfva. Fattar man det så, bör man kunna uppnå bättre resultat än hittills.

Talaren erinrade härpå om ett annat slag af mycket betydelsefulla fornminnen, hvilka icke rymmas i museerna, nämligen de fasta minnesmärkena, framför allt byggnaderna. Äfven då det gällde vården af dessa, borde museimannen, som har känsla för föremålets historiska värde och står i kontakt med vetenskapens utveckling, ha sitt ord med i laget och intaga en ledande ställning.

Äfven denna fornminnesvård borde ha sin centralisation och ett hufvudorgan borde finnas för denna verksamhet. För primärbetet borde man söka intresserade personer, främst museiföreståndarna. Man borde, då man tänkte sig fornminnesvårdens utveckling, framför allt ha i sikte det historiska sammanhanget, man borde finna nya former under utvecklingen af det bestående; då gick man den lugnaste vägen. Farligt vore att experimentera och hemta impulser från andra land.

Talaren uttryckte till slut sin förhoppning om att de olika intressena i denna fråga kunde enas i ett gemensamt arbete, så att det svenska folket lärde känna sin historia bättre än något annat, så att det kulturhistoriska materialet ute i landet bevarades bättre och att vårt folk genom kloka åtgärder ginge i spetsen och i detta hänseende blefve ett mönsterland.

Efter inledningsföredraget uppstod en stunds diskussion, hvilken inleddes af intendenten Karlin i Lund, som förklarade, att han, så försiktigt som inledaren formulerat sin mening, väl kunde i hufvudsak vara med därom. Naturligen behöfdes centralisation. Det är endast fråga om, huru långt den skall gå i fortsättningen, om den skall utsträckas, inskränkas eller bibehållas sådan den nu är. Talaren vore af den mening, att museiväsendet såsom det hittills utvecklats sig, just från synpunkten af historisk kontinuitet, vore i behof af något ändrade former. Vårt vidsträckta land, med i kulturellt hänseenden så olika gifvande bygder, kräfver flera centralmuseer, och sådana ha också vuxit upp. Vi befinna oss just nu i ett sådant, en heder för vårt land och en nödvändighet för västra Sverige, så ha vi ett i Skåne och ett på Gotland.

Talaren betonade härpå betydelsen af att hvad som samlades i orten också blef kvar i provinsmuseerna. Det var ett rent psykologiskt drag denna

önskan att veta, att man också äger, hvad man samlar. Han ville sålunda icke att statsmuseernas monopol skulle ytterligare utvecklas, erkände visserligen behovet af centralisation, men höll före, att centralmuseerna skulle vara *primi inter pares* och de öfriga museerna icke drängar om också såsom sådana väl sedda och patriarkaliskt hållna.

Hr Salin uttryckte sin glädje öfver hr Karlins yttrande och tog fasta på hans ord, att det icke vore så mycket som skilde honom och talaren åt. Talaren hade också betonat, att centralmuseerna hade ett behof af samarbete och kontakt med provinsmuseerna. Talaren kunde däremot icke dela hr Karlins uppfattning om, att ett föremål måste förvaras där det funnits, utan ansåg det borde förvaras där det gör den största nytta för forskningen. Erkände villigt, att provinsmuseerna äfven hade betydelse för vetenskapen.

Ett föremål för sig är icke af någon betydelse, utan det är, då det kommer i sitt sammanhang, som det får sitt värde, ty det är väl ändå innerst däri vår högsta uppgift ligger: att föra kunskapen om vårt folk framåt.

Ett ord synes i diskussionen ha spelat en viss roll och något olika uppfattats. Den föregående talaren nämnde bland centralmuseerna också Visby, men med all aktning för det brinnande nit och intresse hvarmed museet ledes, är det dock icke ett centralmuseum i den betydelse talaren fattade detta ord och t. ex. ej heller jämförligt med Statens Historiska Museum.

Hr Karlin replikerade hr Salin och trodde icke, att man kunde enigt binda intresset på det sätt hr Salin förordade, utan ansåg det riktigast att låta hos de lokala museerna bibehållas de inom dess verksamhetskrets funna föremålen, då det sporrar och eggas intresset hos omgifningen.

Hr Romdahl: Det kan ju förefalla som om inledaren kanske mot sin vilja allt för mycket gjort landsortsmuseerna till medel och mindre till själfändamål. Den, som stått dem närmare, måste se saken något annorlunda och erkänna, att de äfven rent vetenskapligt ha stor betydelse. Ett provinsmuseums uppgift är trefaldig: 1) att återspegla landets kulturutveckling sådan denna utvecklats inom landskapet; 2) att ge en fyllig och enhetlig bild af landskapets kulturhistoria; 3) genom sin blotta existens framlockar det föremål som gåfvor och dylikt, som eljest kanske ej skulle bli förvarade, således ej komma att gagna det stora hela.

Ordföranden: Det är märkligt, huru tidigt man i Sverige insåg samlingsars betydelse för vetenskapen. Sverige torde i detta fall intaga en särställning. Redan på 1600-talet vidtog svenska regeringen åtgärder i detta syfte. Magnus de la Gardie har däri en stor förtjänst. Den institution talaren ledde, började sitt inventarium 1670 med klar blick på samlingsarnas vetenskapliga betydelse.

I fortsättningen af sitt anförande häfdade talaren centralmuseiidén och framhöll med anledning af hvad som sagts, att det vore af betydelse, att man också ägde det som samlades, att hvarje svensk ju borde känna sig som meddelägare i statens samlingar. Man finge icke försvaga centralmuseerna; hvart det ledde kunde man se redan i Norge, men framförallt i Tyskland och Italien, där det för forskaren vore nästan omöjligt att finna sig till rätta på grund af samlingarnas fördelning i museer öfver hela landet.

Hr Klockhoff: Målet vore ett godt samarbete mellan museerna, ansåg, att föremålen borde finnas i den miljö, där de bäst hörde hemma. Passade ett föremål bäst in i riksmuseets samlingar skulle det dit, lämpade det sig för ortsmuseet borde det dit. Man kunde sålunda i denna sak vara ganska ense. Hvad vi i landsorten vore rädda för, är, att om det blir fråga om lagstiftning om statsanslag, vi då få det danska systemet, som innebär, att nationalmuseet har lagstadgad rätt att åt sig göra ett urval bland provinsmuseernas förvärf, eller något därmed jämförligt.

Hr Salin trodde, så vidt han kände uppfattningen i museikretsar, att ingen här skulle vilja förorda det danska systemet. Det bästa sätt för att nå ett godt resultat vore de personliga förhandlingarna museimännen emellan.

Hr Lagerberg häfdade ock betydelsen af samarbete mellan centralmuseerna och landsortsmuseerna och anförde exempel på goda resultat af dylikt samt varnade för konkurrens vid förvärf museerna emellan.

Hr Karlin hade icke förut velat beröra den monopolisering, som riksmuseet innehar, men på grund af ett yttrande af en föregående talare måste han göra detta, och uttryckte ock sin glädje öfver att ha hört, att både rikstantikvarien och dr Salin vore motståndare till detta danska system. Äfven talaren varnade för konkurrens mellan museerna och trodde lösningen ligga i att museerna organiserade sig på samma sätt som antikvitetshandlaresyndikatet.

Hr Ambrosiani: Det stora bekymret för museimännen är vården af de stora fasta foruminnea, icke blott från medeltiden utan äfven från senare århundraden. Här kan ju intet föreskrivas, och af stor betydelse vore att staten skapade ett rådgifvande organ, som kunde stå till tjänst med råd och dåd åt den som önskade hjälp vid dessa fornminnens bevarande.

Efter ett replikskifte mellan herrar Nilsson och Karlin angående inköp vid auktioner afslutades debatten.

Härefter företogs till behandling frågan om föreningens anhållan om *statsanslag åt de museer, som ej ägas af staten eller ej förut åtnjuta statsanslag*.

Ordföranden redogjorde för huru denna fråga tidigare behandlats inom föreningen,¹ samt att man i Strängnäs enats om att ett år uppskjuta att till K. M:t ingå med en förnyad anhållan om statsanslag.

¹ Fataburen 1909, sid. 186 o. f. och 1910, s. 185 o. f.

Meningsutbytet öppnades af hr Karlin, som redogjorde för de åtgärder han vidtagit under sistförflutna vinter för att bereda provinsmuseerna medel till museibyggnader och årligt understöd. Han tänkte sig, att dessa skulle åstadkommas genom ett penninglotteri. För de förberedande utredningar han gjort liksom för lotteriplanen gafs en kortfattad redogörelse.

Som alla dessa åtgärder skett, utan att något meddelande ingått till Museimannaföreningens styrelse, och då således en del af föreningens medlemmar organiserat sig för åtgärder att på annat vis anskaffa medel åt provinsmuseerna, än som framlagts på föreningens möten, framhöll ordföranden det olämpliga i ett dylikt tillvägagångssätt. Han ville i dagens protokoll fastslå, att hela den af hr Karlin arrangerade saken ordnats bakom föreningens rygg.

Dessutom yttrade sig i den stundtals animerade diskussionen hrr Karlin, Lagerberg, Ödberg, Schürer v. Waldheim, Klockhoff, Looström och Salin.

Hr Karlins tillvägagångssätt ogillades mer eller mindre skarpt af de fleste talare, men — såsom hr Salin sade, hvori ock ordföranden instämde — sättet må nu vara hur olämpligt som helst, kunna genom ett penninglotteri medel anskaffas för att bringa landets museer i ett mönstergillt skick, måste hvar och en glädja sig åt resultatet och medverka till dess vinnande.

På grund af att diskussionen dragit ut på tiden, uppsköts frågans afgörande till en kommande dag.

Kl. 2 samlades man att begå *Göteborgs Musei 50-års fest* i museets konstgalleri. Konstafdelningens trapphall hade omordnats till minneshall och dekorerats. Till denna högtidssammankomst hade utom museimännen infunnit sig ett stort antal inbjudna. Ordföranden i museets styrelse, landshöfdingen frih. Lagerbring, höll ett kort hälsningstal, hvori han bland annat meddelade, till hvilka personer museistyrelsen beslutit för första gången utdela den med anledning af museets jubileum af konstnären Erik Lindberg utförda minnesplaketten.

Därefter lämnade museets ombudsman hr Lagerberg en utförlig skildring af museets öden under de gångna femtio åren, hvilken återfinnes i publikationen »Göteborgs Museum 1861—1911».

Sedan hr Lagerberg slutat, framfördes muntliga lyckönskningar eller öfverlämnades adresser till Göteborgs Museum från Vetenskapsakademien, Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien, Akademien för de Fria Konsterna, Nationalmusei Nämnd, Nordiska Museet, Lunds Universitets Historiska Museum, Kulturhistoriska Föreningen i Lund, Malmö Museum, Svenska Konstnärers Förening och Västergötlands Fornminnesförening. — Sedan spred man sig i museets salar för att taga i betraktande de rika samlingarna. Här fanns redan utställt ett ur-

val af den omkring 1,000 nummer stora gåfva af nederländska gravyrer, som professorn i Uppsala Oscar Quensel med anledning af jubileet öfverlämnat till Göteborgs Museum.

På aftonen kl. 7 ägde Göteborgs Musei jubileumsmiddag rum å Grand Hôtel Haglund.

Fredagen den 16 juni kl. 10 f. m. började sammanträdet med val af funktionärer för Svenska Fornminnesföreningens sommarmöte. Till vice ordförande utsågs hr Lagerberg och till vice sekreterare hr Romdahl. Till funktionärer för folkkunskapsmötet utsågos hr Lagerberg, vice ordförande, och herrar Bååth och Celandier, vice sekreterare.

Hr Montelius höll därefter ett med skioptikonbilder belyst föredrag om *Vendeltiden*.

Hr Schnittger förelade några fotografier af hållristningar, nyupptäckta i Fåglums socken i Västergötland.

Hr Lagerberg demonstrerade en s. k. brudkista med *siffermonogram från renässanstiden*. Med adjunkten Anders Nilssons samlingar följde 1905 till Göteborgs Museum en s. k. brudkista, till det yttre målad med röd färg och å framsidan prydd med dels danska adliga ätterna Rosenkrantz' och Gyldensterns vapen i heraldiska färger och dels i gul färg öfver hela ytan i rader och parvis ställda tritoner, uppbärande en grupp siffror 1—5—7—7 och en liten 0, de fyra första lagda på hvarandra med 0 vid sidan.

Då redan från 1400-talet en hel del giftermål ingåtts mellan medlemmar af de båda nämnda ätterna, vände talaren sig till danska riksarkivet för att söka få utrönt, hvilken ung dam af ätten Rosenkrantz denna kista kunnat tillhöra. Att kistan var en s. k. brudkista eller en sedvanlig gåfva från föräldrarna till en giftasvuxen eller trolofvad dotter var säkert, liksom att de båda vapnen voro hennes fäderne- och mödernevapen. Betydelsen af de sammanställda siffrorna var däremot svår att afgöra. Resultatet af brevväxlingen med riksarkivet i Köpenhamn blef emellertid, att man ansåg siffrorna betyda årtalet 1577 och såsom en följd däraf kistan kunna hänföras till en jungfru Lisbet Rosenkrantz († 1613), hvars fader var Folmer Rosenkrantz och moder Margrethe Gyldenstern, och som 1586 gifte sig med Anders Thott till Näs (Trollenäs) i Skåne.

Åtskilliga upptäckter af siffersammanställningar, liknande det här angifna, och på grund däraf gjorda undersökningar hafva emellertid under de senaste åren otvetydigt ådagalagt, att man här har att göra med ett slags siffermonogram, afseende personnamn och icke årtalssiffror. Egendomligt är, att,

efter hvad som ännu kunnat utrönas, användningen af dylika monogram begränsats till ett visst område, till Danmark och detta land förut tillhörande biländer under renässanstiden. Den, som gifvit en nöjaktig och systematisk lösning af dessa siffermonogram, är magister Otto Andrup, tjänstgörande vid samlingarna å Frederiksborgs slott, och efter samråd med honom har det äfven lyckats att finna en lösning af siffersammanställningen å förutnämnda brudkista, där vapnen otvifvelaktigt äro en ung jungfru Rosenkrantz' fäderne- och modernevapen, men siffrorna ett namnchiffer, afseende hennes brudgums och hennes eget namn.

Nyckeln till lösningen ligger i ordningsföljden mellan alfabetets bokstäfver:

a	b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	o. s. v.

Såsom exempel på siffermonogram af ifrågavarande slag kunna anföras.

På ett porträtt af år 1610 å Rosenborgs slott af konung Christian IV:s gemål, Anna Katarina af Brandenburg, bär drottningen ett juvelsmycke i form af krönt 3. Med C såsom tredje bokstafven i alfabetet kan detta monogram icke afse annat än begynnelsebokstafven till konungens, hennes gemåls, namn.

Å pärmen till en bönbok från omkring år 1620, som äfven finnes å Rosenborgs slott och som sedan gammalt uppgifves hafva tillhört Christian IV:s gemål till vänster Kirsten Munk, synes ett monogram af siffrorna 1, 1, 2, 0 sammanställda. Sönderdelade angifva 1 och 0 tionde bokstafven eller K och 1 och 2 tolfte bokstafven eller M.

Å ett epitafium från 1660 i Nyborgs kyrka öfver en Bertel Hansen synes ett monogram af 2 och 8, afseende begynnelsebokstäfverna till detta namn, eller andra bokstafven B och åttonde bokstafven H.

Särskildt ett flertal kistor på olika ställen i Danmark bära dylika siffermonogram. I Vestlandske Kunstindustrimuseums i Bergen Aarvog för 1904 beskrifves en kista, som är daterad 1597 och som med ledning af flere skulpterade anvapen och inskriptionsförkortningar hänföres till en Anne Munk, gift med riksamiralen Mogens Ulfeldt. Bland prydnaderna finnes äfven ett siffermonogram af här ifrågavarande slag, hvilket likväl i beskrifningen omtalas blott i förbigående såsom »et Monogram eller Bumærke», utan att därvid för detsamma gifves någon lösning. Monogrammet utgöres af sammanställda 1, 1, 2, 2 och vid sidan däraf en liten 0. Och lösningen efter förut angifna metod blir: 12 = M och 20 = U eller *Mogens Ulfeldt* och 1 = A och 12 = M eller *Anne Munk*. Därvid är att märka, att en och annan siffra kan användas mer än en gång (såsom här 1 och 2) för att afse olika bokstäfvers ordningstal.

Med dessa anvisningar kan nu lämnas efternämnda lösning af siffermonogrammet 15770 å kistan i Göteborgs Museum med Rosenkrantz' och Gyldensterns vapen.

Jakob Rosenkrantz gifte sig 1599 med Pernille Gyldenstern, hvilkas vapen pryda kistan. De hade en dotter *Pernille Rosenkrantz*, som 1632 blef gift med riksrådet *Gunde Rosenkrantz*. Initialbokstäfverna till deras namn afses med det ifrågavarande siffermonogrammet enligt lösningen: 15 = *P*(ernille), 17 = *R*(osen), 10 = *K*(ranz) och 7 = *G*(unde), 17 = *R*(osen), 10 = *K*(ranz). Här användes samma siffra flere gånger för utmärkande af olika bokstäfvers ordningstal; och enligt bruket i äldre tid upptagas begynnelsebokstäfverna för hvarje stafvelse i släktnamnet såsom initialbokstäfver.

Med denna lösning kan man spåra den väg, som den danska jungfru Pernille Rosenkrantz' brudkista tagit för att komma upp till Västergötland och Anders Nilssons samlingar. Hennes man Gunde Rosenkrantz dog i Helsingborg 1675. En deras dotter blef gift med den svenske kaptenen Johan du Rees till Husaby i Västergötland och dog barnlös på gården Gunnarstorp icke långt därifrån. Det låter tänka sig, att denna fru du Rees fört med sig till sitt hem sin moders brudkista.

Som sagdt känner man ännu blott från Danmark och dess biländer namnchiffer af detta slag, bildade af siffror. Egendomligt skulle likväl vara, om deras användning icke förekommit äfven i Sverige, så mycket mera som dessa sifferchiffer utan tvifvel äro närsläktade med de s. k. bomärkena, som redan tidigt i vårt land liksom i andra länder användes i stället för namnteckningar, insattes i sigillen och åsattes bohag och äfven boskap för att angifva personen eller gården, till hvilka de hörde.

Af stort intresse för att erhålla material för ett vidare studium af detta ämne vore, om man uti museer och andra samlingar i Sverige fäste uppmärksamhet på möjligen befintliga siffermonogram af här anförda slag.

Så lämnades ordet åt hr Schnittger, som med hjälp af skioptikonbilder redogjorde för de af honom utförda undersökningarna af *Götalandskapens fornborgar*.

Talaren redogjorde för gräfningar, som alltsedan 1906 företagits i Östergötland dels af docenten Oscar Almgren, dels af honom själf. Dessa undersökningar hade omfattat tre fornborgar, nämligen »Boberget» i Konungssunds sn på Vikbolandet, »Gullborg» i Tingstads sn, beläget midt emellan Norrköping och Söderköping, samt en borg vid Skönberga i Skönberga sn, strax söder om Söderköping; dessutom hade profgräfningar företagits å ett större antal borgar i Östergötland. Af de fynd, som vid dessa gräfningar framkommit, och af hvilka föredraganden visade skioptikonbilder, framgick det, att borgarna kunde dateras till tiden från 300-talets slut fram till omkring 500 e. Kr.

Med dessa fakta som basis hade föredraganden gjort en sammanställning med hvad man hade sig bekant om fornborgar i andra Götalandskap. Af Ölands 14 borgar kunde tillsvidare endast en, »Bårby borg», dateras, med ett guldmynt af Justinianus (527—565 e. Kr.). Från västkusten har man en daterad borg från Dragsmarks sn, med fynd från tiden omkring 450 e. Kr.

Man hade alltså från extrema punkter i Sydsverige fynd från borgar tillhörande en relativt kortfattad tidsperiod, om hvilken man vet, att den upptogs af häftiga strider mellan nordiska stammar, bland annat svear och götar. Föredraganden drog häraf den slutsatsen, att ej allenast de säkert daterade fornborgarna utan äfven de öfriga fornborgarna i Sydsverige af motsvarande typ härröra från dessa strider. Talaren sökte belysa detta antagande genom en topografisk framställning af borgarnas läge. Det visar sig nämligen, att fornborgarna i Götalandskapen tydligen tillkommit att försvara ett större landområde i södra Sverige (och att de alltså ej kunna härröra från smärre strider härader emellan). Med ledning af denna borgarnas topografiska fördelning vågade talaren ett försök att uppdraga gränserna för det götiska väldet under folkvandringstiden, härvid också stödjande sig på hvad man litterärt hade sig bekant om landskapens äldsta politiska ställning.

Efter hr Schnittgers föredrag påpekade hr Wahlfisk, att det i hans hemtrakt Kil i Närke finnes åtskilliga borgar, »skansar», af hvilka blott ett fåtal hittills vore kända i litteraturen. Han hade inom fyra mils omkrets påträffat ej mindre än 21 stycken. Hr Ambrosiani vände sig emot föredragandens sätt att vid den tid, då dessa skansar uppfördes, taga Öster- och Västergötlands tillsammans. Mellan dessa trakter gick säkerligen redan då en mycket skarpt utpräglad kulturgräns; åtminstone är denna mycket starkt framträdande vid medeltidens början. Någon afsevärd fiende för götarna kunde svearna knappast på denna tid ha varit. Först senare eröfra svearna Östergötland, och kort före eller vid medeltidens början ha de utsträckt sitt välde till västgötarna.

Hr Nilsson demonstrerade på planscher och med skioptikonbilder de olika förslagen till Rhösska Konstslöjdmuseet i Göteborg.

I samband med museijubileet hade Konstföreningen under medverkan af sällskapet Gnistan i Valand anordnat en retrospektiv utställning af *modern målar Konst*. Inalles voro här sammanförda 269 konstverk, utförda under de senaste femtio åren af 127 svenska konstnärer. Samtliga de utställda konstverken voro lånade från Göteborgshem med undantag af några representationsbilder af offentliga personer, som verkat inom samhället. Fredagsmiddagen kl. 2 öppnades utställningen. Hr Romdahl tjänstgjorde som ciceron

och lämnade därvid i ett kort föredrag en öfverblick af konstförhållandena i Göteborg under de sist förflutna 50 åren.

På eftermiddagen kl. 6 samlades mötesdeltagarna jämte deras värdar, medlemmar af Konstföreningen och Gnistan med damer, till en utfärd med ångbåt genom Götaälfs utlopp till *Nya Älfsborg*. Under den vackra färden gaf hr Grill på den ena af båtarna en orienterande skildring öfver hvad som århundradena igenom händt kring denna älfmynning.

Talaren började med att framhålla, att ingen svensk stad i sin ungdom fört en så ambulerande tillvaro som Göteborg. Ursprungligen anlades staden uppe vid Gamla Lödöse, halfvägs mellan det nuvarande Göteborg och Trollhättan. Men när norrmännen anlade Bohus fästning och utkräde dyr tull, ända till 50 procent af lastvärdet af passerande köpmansskutor, flyttades staden ned till Nya Lödöse — den nuvarande Gamlestaden.

Karl IX fann emellertid, att staden borde ligga ännu längre ut åt mynningen af älfven, och så byggdes den upp på Hisingen å nuvarande Pölseboområdet midt för Gamla Älfsborg, hvars ruiner nu äro öfverbyggda af Carnegieska brukets anläggningar. Danskarna eröfrade emellertid Gamla Älfsborg år 1612 och brände den unga staden på Hisingen. I fredsslutet bestämdes, att svenskarna skulle i lösen erlægga en miljon daler silfvermynt. Utkräfvandet af skatten för täckande af denna lösepenning tog åtskilliga år, men då densamma äntligen var erlagd, och Gustaf II Adolf åter kunde rida in i fästningen år 1619, tog han genast i tu med stadens återupprättande, och så grundlades Göteborg på sin nuvarande plats efter plan utarbetad af Adler Salvius. Den nya stadens betydelse medförde uppförandet af ansenliga fästningsverk omkring densamma. Den gamla fästningen Älfsborg ansågs emellertid snart nog ligga för långt upp i älfven, och 1646 börjades uppförandet af Nya Älfsborg på ett par holmar ute i fjorden. Byggandet utfördes enligt plan af generalkvartermästaren J. Wærnschiöld och efter honom fullföljdes befästningsarbetena af Erik Dahlberg.

Den nya fästningen, som för sin tid var en stark dylik, fick snart tillfälle att visa, hvad den dugde till.

De allvarsammaste angreppen skedde 1717 och 1719, då Tordenskiöld sökte betvinga fästningen för att kunna intränga till Göteborg. Bombardementet af fästningen, som skedde från batterier å Aspholmen, ledde dock icke till något resultat, ehuru det medförde förluster för besättningen å fästningen. Fästningskommendanten öfverste Lillies tappra försvar i förening med försvarsåtgärderna på fasta landet nödgade slutligen Tordenskiöld att uppgifva angreppet och gå tillbaka norrut, sedan försöket att framtränga utanför fästningen genom älfmynningen äfven afslagits. Å båda sidorna af älfmynningen lågo nämligen äfven befästningar, af hvilka lämningar ännu

finnas att se i Karl XII:s batteri å Billingen samt å Rya nabbe å Hisingsidan. Sedan Nya Älfsborg upphört att begagnas som fästning, användes den under en tid som straffängelse och var därefter under en följd af år utarrenderad som badplats med restaurationsrörelse m. m.

När emellertid fortet på Västerberget anlades — hvilket befästningsarbete just utfördes af öfverste Grill — undantogs den gamla fästningen från allmänhetens hemsökelse och togs i stället i anspråk för uppläggande af en del förråd.

Sedan man stigit i land på fästningens brygga, vandrade färddeltagarna, alltjämt under ledning af öfverste Grill, upp på vallarna samt aflade besök i kyrkan, som är inrymd i själfva fästningstornet. Genom öfverste Grills tillskyndelse och under hans ledning undergick tornet för några år sedan både utan och innan en välbehöflig reparation, och kyrksalen är nu i godt stånd. Här finnes ett porträtt af Karl XII samt några andra konst-saker.

Gemensam supé intogs å Långedrag på inbjudan af Konstföreningen och Gnistan. Konstföreningens ordförande major Gobom utbragte vid samkvämet efter supén en skål för gästerna. Å mötesdeltagarnas vägnar svarade hr Montelius, å konstvännernas hr Warburg. Den senare bragte med anledning af den retrospektiva utställningen sin hyllning åt Konstföreningen och Gnistan för deras insats i Göteborgs konstlif under det gångna halfseklet.

Lördagen den 17 juni kl. 10 f. m. fortsattes förhandlingarna. Sedan ansvarsfrihet beviljats Museimannaföreningens styrelse för 1910, återupptogs diskussionen om statsanslag åt de smärre museerna. Denna blef föga långvarig och slutade med, att man enhälligt beslöt att ingå till K. M:t med anhållan, att K. M:t hos riksdagen 1912 måtte begära ett anslag för sagda ändamål på extra stat för 1913 å 30,000 kr.

Därefter aflade medlemmar i de två vid första mötet för Svensk folk-kunskap tillsatta kommittéerna redogörelser för hvad dessa uträttat under de gångna åren.

Först gafs ordet åt hr Lundell, som redogjorde för den kommitté, som tillsatts för att utarbete en handledning för frivilliga deltagare i primärarbetet med insamlandet af material för svensk folk-kunskap. — Medlemmarna i denna kommitté ha icke haft tillfälle till några gemensamma konferenser. Hr Lundell framlade sitt program.

Handledningen vore afsedd för personer i landsorten, utan vetenskaplig skolning, som ville bli medhjälpare i samlingsarbetet. — De områden af folk-kunskapen, som handledningen borde omfatta voro följande: 1) *antropologi*

(eventuellt); 2) *folkspråk*; 3) *materiell kultur*: a) statisk, rörande bostäder, kläder, föda etc.; b) dynamisk, rörande arbete, näringsfång, samfärdsel etc.; 4) *andlig kultur*: a) tro, sed, vetande; b) folkdiktning.

Fackmän på olika områden borde utarbeta de olika afdelningarna. Själf åtog sig hr Lundell språket, äfvenså frågorna om födan och åkerbruket. Bostadsforskning skulle hr Axel Nilsson svara för, sagoforskning hr v. Sydow, folkvisorna hr Steffen, för musiken funnes sakkunnige i herrar Andersson, Norling och Steffen, för folktro och folksed hr Hammarstedt.

Handledningen borde finnas tillgänglig såväl i specialhäften som ock såsom en samlad bok.

Hr Hammarstedt redogjorde i korthet för sina åtgöranden. På det hela taget instämde han med hr Lundell, men fann förslaget vara ställt på väl bred basis; tvekade liksom denne om antropologien borde medtagas. Hvad språkundersökningen beträffar hade det länge varit hans åsikt, att denna omfattande och redan utdanade forskning borde gå sin egen väg vid sidan af den egentliga folkklifsforskningen. Om det ömsesidiga gagnet af förtroligt samarbete hade han alltmer kommit till insikt och hälsade därför ett sådant välkommet. Språkmaterialet hade naturligtvis den största betydelse för känndomen om både den andliga och materiella kulturen.

I fråga om handledningens ordnande instämde han med hr Lundell. Frågeformulär förelågo redan utarbetade af herrar Lundell, Hammarstedt och v. Sydow.

Hr Salin lämnade redogörelse för folkmusikkommissionens verksamhet. Det af folkmusikkommissionen år 1909 utfärdade uppropet har i 3,290 ex. kringsändts till tidningar, folkskolelärare, klockare, organister, musiklärare, museer och fornminnesföreningar i landsorten, landsarkiv och offentliga bibliotek, Musikaliska Akademien jämte andra akademier och samfund i Stockholm.

Det har visat sig, att ett lifligt intresse förefinnes för kommissionens verksamhet, och har detta resulterat i en mängd bref och insända manuskript, som blifvit granskade af stadsnotarien Nils Andersson. Många af dem — ofta korrekt och omsorgsfullt verkställda — utgöra mycket intressanta bidrag. Många innehålla uppteckningar, hvilka säkert — såsom varande ej förut kända eller upptecknade — komma att få stor betydelse för kommissionens blifvande samlingsverk. Närmare ett hundratal bref hafva ingått och de insända bidragen representera, efter hvad man vid en hastig öfersikt kunnat utröna, följande landskap: Västerbotten, Jämtland, Ångermanland, Medelpad, Dalarna, Värmland, Västmanland, Närke, Uppland, Södermanland, Småland, Västergötland, Dalsland, Skåne.

Till själfva de direkt musikaliska bidragen äro dessutom ofta fogade uppgifter om härkomst och benämning samt biografiska anteckningar.

Hvad så beträffar hr Lundells plan för handboken, hade denna slagit honom med häpnad, ty den fordrar en väldig stab af sakkunnige män. — Och pengar! — Hur ställer sig saken ekonomiskt i fråga om handböckernas tryckning?

Hr Lundell hemställde, att mötet ville uppdraga åt samma personer som förut att utarbete en handledning i ungefärlig öfverensstämmelse med den af honom framlagda planen. Sammanlagda omfånget af handledningen beräknade han till 30—50 tryckark. Medarbetarna skulle göra sitt arbete gratis. Pengar behöfdes för tryckningen, de särskilda afdelningarna behöfde spridas i massor. I nödfall skulle säkert vissa afdelningar kunna publiceras i tidskrifter t. ex. Svenska landsmålen, Fataburen, Meddelanden från Kultur-Historiska Museet i Lund. — När ett arbete är nödvändigt, skall det göras, och då måste också pengar skaffas på ett eller annat sätt.

Hr Salin instämde i hr Lundells förslag om publicering genom tidskrifter. Men ansåg det absolut opraktiskt att gifva handboken ett så stort omfång som 50 tryckark. Ett så omfångsrikt verk afskräcker snarare från, än inbjuder till deltagande i arbetet. Omfånget bör inskränkas till det minsta möjliga. Om de olika afdelningarna tryckas i olika tidskrifter, torde det möta svårigheter att förena dem i en bok. Tidskriftsformaten äro ju olika.

Hr Karlin trodde på möjligheten att sammanföra de skilda afdelningarna genom samarbete mellan utgifvarna.

Hr Wahlfisk trodde ej, att målet vinnes på det föreslagna sättet. Handledningen bör vara kort, 50 högst 100 sidor, lättfattlig och omfatta alla grenar af folkkunskapen.

Hr Lundell ansåg det glädjande, att olika förslag framkommit. Differenserna dem emellan vore ej oförenliga. — Satsen i en tidskrift kan ändras, utan ändring af formatet. Handledningen kan utgifvas i småhäften, som kunna bindas till ett helt. Han höll bestämdt på en utförlig handledning. Oskolade upptecknare behöfva instruktiva upplysningar om det material, som insamlas, för att detta skall blifva vetenskapligt användbart.

Hr Salin: hela området är icke homogent. Somliga områden äro bearbetade sedan länge tillbaka, och en vetenskaplig teknik har utbildats. Där bör handboken bli vidlyftigare. På andra områden bör handledningen bli kort och koncis.

Hr Lundell önskade att få handbokskommittéens uppdrag förnyadt. Så skedde ock. Kommittén består således fortfarande af hrr Lundell, von Sydow och Hammarstedt.

Folkmusikkommissionen utgöres af prins Eugen som hedersordförande, hrr Anders Zorn, Nils Andersson, Lars Johan Zetterquist, Richard Steffen och Bernhard Salin, hvilka med sig förenat justitierådet Carl Silverstolpe och amanuensen Nils Keyland.

Vidare beslöts, att nästa möte för Svensk folkkunskap skulle om tre år hållas i *Lund*. Den lokalbestyrelse, som tillsattes 1908 i Stockholm, bestående af hrr Axel Kock, Lauritz Weibull, G. Karlin och Otto Rydbeck, anmodades att fungera för detta möte.

Därefter höll hr Romdahl föredrag öfver *några observanda rörande Vasatidens byggnadskonst*. Som detta enligt öfverenskommelse med föredragshållaren kommer att inflyta i *Fataburen*, torde något referat af detsamma ej här böra ifrågakomma.

Sista föredraget för dagen hölls af hr Sirén öfver *Tessinska kyrkobyggnader*. Efter att ha konsthistoriskt och psykologiskt belyst medeltidens, renässansens och den italienska barockens olika tempelstilar, som alla nått sin fulla utveckling, då Tessinarna, far och son, gjorde sina studier i Italien, genomgick han de olika kyrkobyggnader i Sverige, som ha eller föregifvits ha Tessinarna till skapare och gjorde då början med Järlåsa lilla kyrka. Denna har af traditionen tillskrifvits den äldre Tessin, men föredraganden ansåg, att den åtminstone icke kan ha utförts under hans direkta ledning, om det än är möjligt, att han eller de la Vallée uppgjort den ursprungliga ritningen, som sedan vid utförandet förenklats. Af centralkyrkor beskrefvos vidare den vackra Kungsörskyrkan af den yngre Tessin, Trefaldighetskyrkan i Karlskrona — hvarvid påvisades den påverkan af Pantheon, som ytterligare framträdde efter Tempelmans sänkning af kupollinjen — samt kapellet i Strömsholms slott af samme mästare. Därjämte demonstrerades grundplanen uti ett förslag till Riddarholmskyrkans ombyggnad. Bland långskeppskyrkor tillskrifves Ulrika Eleonoras kyrka i Söderhamn Tessin d. y., men föredraganden ansåg förhållandet här vara detsamma som med Järlåsa; vidare Amiralitetskyrkan i Karlskrona samt stadskyrkan i Karlshamn, som traditionen tillskrifver Erik Dahlberg, men som i hvarje fall tillhör den Tessinska riktningen, Kalmar domkyrka, hvilken som bekant aldrig fått sin kupol utförd, Fredrikskyrkan i Karlskrona och Köpings stadskyrka.

Strax efter kl. 2 följde ett stort antal mötesdeltagare med tåget ut till *Gunnebo*, som äges och bebos af friherre Carl Sparre. Med klar uppfattning af hur terrängen konstnärligt kunde användas, blef hufvudbyggnaden i slutet af 1700-talet här uppförd. Åtskilligt af rummens fasta inredning såsom golf, väggpaneler, tak och kakelugnar finnas kvar från sengustaviansk tid och ge besökaren ett starkt intryck af smaken under nämnda tid.

Fram på eftermiddagen var man åter i Göteborg. — Ett fåtal begagnade då tillfället att under arkitekten G. Améens ledning se, huru den af honom nyuppförda *arkivbyggnaden* var inrättad. — På kvällen samlades de flesta mötesdeltagarna i Trädgårdsföreningen.

Söndagen den 18 juni kl. 10 f. m. Söndagens förhandlingar inleddes med ett föredrag af hr Ambrosiani om *en grupp epitafier och kenotafier från 1530-talet*. Sedan gammalt var det bruk att lägga den aflidnes vapen i hans graf. Under medeltiden gick det så till, att vapnen hängdes upp i kyrkan och skänktes till denna efter begrafningen. Men dessa föremål hade ju betydligt värde, och det blef brukligt, att de efterlevande löste dem tillbaka, utom skölden. Så småningom blef skölden icke den, som den hädangångne själf använt, utan en imitation försedd med en inskrift med den dödes namn och uppgift om när han afidit.

Bruket att sätta upp runda dylika sköldar med ett vapen i midten och en inskrift kring kanten uppkom, så vidt man vet, i Tyskland under medeltidens senare del och spreds genom riddarordnarna bland annat till Östersjöprovinserna. Den märkliga grupp, som här behandlades, fanns i några danska kyrkor och var uppsatt öfver medlemmar af den danska ätten Rosenkrantz. Alla voro tydligen tillverkade af en konstnär på Gottland på 1530-talet på beställning af höfvitsmannen på Visborg och Gottland, Henrik Rosenkrantz, riddare till Björnholm (på Jylland). I Gottlands fornsal funnos två liknande sköldar, men enklare. Den ena var uppsatt just öfver Henrik Rosenkrantz med hans fäderne- och mödernevapen; modern var en Tott. Den andra var uppsatt öfver två af Axelsönerna, båda höfvitsmän på Gottland och båda döda 1464.

Till samma grupp hänfördes slutligen de starkt öfvermålade sköldarna i Fogdö kyrka i Södermanland, uppsatta öfver riksrådet Bengt Nilsson Färila och hans maka Bengta Åkesdotter Tott. De voro af samma karaktär som de förutnämnda; anledningen till att denna monumentform kommit till Mälardalen är uppenbarligen den, att hustrun var af släkten Tott, för öfrigt just den gren af Tottsläkten, som befryndad med Sturarna kom till stor makt och anseende i Mälardalen. Denna monumentform försvann med 1540-talet och ersattes af andra epitafieformer, men den runda formen kom tillbaka från Tyskland på de hufvudbanér, som buros i 1600-talets begrafningsprocessioner.

Efter hr Ambrosianis föredrag, som belystes af flera skioptikonbilder, lämnade hr Romdahl ett meddelande om namnet på den ende målare från Gottland, som man kände från den i föredraget behandlade tiden, nämligen Peter Bodenstedt.

Sedan redogjorde hr Kjellberg under förevisande af en serie skioptikonbilder för de ombyggnadsarbeten, som under århundradenas lopp företagits med *klosterbyggnaderna i Vadstena*. Han framhöll därvid det beklagliga uti, att dessa fått tagas i bruk för sådana ändamål, som förstört deras gamla karaktär och skadat dem som minnesmärken. Till slut framhöll talaren vik-

ten af, att vederbörande ingripa för att rädda sådana delar af de gamla klosterbyggnaderna, som ännu hotas med förstörelse eller omdaning.

Hr Montelius begagnade tillfället att i samband härmed påpeka, hur man fått kämpa mot fjolårets attentat, då det var fråga om värmeledningar och dylikt till hospitalet. Det lyckades att afvärja faran i afseende på nunneklostret. En flygel af munkklostret, som upplåtits för sjukhusändamål, bör man få afskild, något som står i samband med den nyligen stiftade Birgittaföreningens närmaste planer på upprättande af ett museum.

Mötets sista föredrag, belyst af skioptikonbilder, hölls af hr Nilsson om *den svenska boden*. Han framhöll inledningsvis, att de olika byggnaderna på en landtgård utvecklats sig ur ett och samma timrade hus. Man byggde snart särskilda visthusbodas. De hade till en början mycket enkla former, men efterhand utbildades de mer och mer. Svalar gjordes ibland på gaffarna, ibland på långsidorna och sedermera uppfördes de i två våningar. Den nedre användes då som förvaringsrum för matvaror, medan den öfre dels brukades till förvaring af kläder, dels inreddes som sofrum åt gårdens drängar och pigor. Däraf benämningarna jungfruhus och svenhus, som stundom förekomma. Den öfre våningen var också ibland anordnad så, att man där kunde mottaga resande. Däraf har den uppsvenska benämningen »härbre» uppkommit. Mot slutet af utvecklingen försågos dessa bodar på sina håll äfven med eldstäder. Beträffande bodarna kunde man säga, att man hade en enhetlig byggnadskultur för hela Sverige.

Talaren visade äfven, hurusom handelsbodarna i städerna utvecklats sig ur dessa landsbygdens visthusbodas. De förra voro i början endast enkla bodar med lucka i ena långväggen, genom hvilken varorna försålde. Sådana ses ännu i en del sydsvenska och mellansvenska städer samt å många marknadsplatser.

Kapten Hellgren inbjöd å Gottlands fornvänners vägnar till sammanträde i Visby 1912, och denna inbjudan antogs med tacksamhet af museimannamötet. Till lokalbestyrelse utsågos lektor Klintberg som ordförande och kapten Hellgren som sekreterare. Med all säkerhet förläggas, som vanligt, fornminnesföreningens möte till samma plats, ehuru afgörandet formellt hvilat hos styrelsen.

Härmed voro föredrag och öfverläggningar tilländaförda, och ordföranden sammanfattade intrycken så, att det varit icke blott ett ganska enigt utan till och med ett treenigt möte samt underströk lämpligheten af att dessa möten för fornminnesvård och museimannaintressen samt hvart tredje år för folk-kunskap hållas gemensamt. De gångna dagarna hade svunnit snabbt och angenämt. Han ville säga ett uppriktigt tack för det sätt, hvarpå deltagarna blifvit mottagna i staden, och anhöll, att kammarherre Lagerberg ville till dem, som närmast utöfvat värdskapet, framföra mötesdeltagarnas tacksamhet.

Kammarherre Carl Lagerberg frambar samhällets och Göteborgs Museums glädje öfver att dessa möten hållits här i samband med museijubileet samt riktade slutligen ett särskildt tack till ordföranden, hvilken såsom alltid på sitt oförlikneliga sätt ledt förhandlingarna och samvaron. Alla de närvarande instämde kraftigt i ett fyrfaldigt hurra för riksantikvarien Montelius.

Kl. 1 förde en ångbåt mötesdeltagarna från Lilla Bommens hamn i börjande duggregn uppåt älven till Bohus och så ett stycke ned för Nordre älf till *Ragnhildsholmen*. Byråchefen W. Berg, hvilken 1881—82 här ledt utgräfningsarna af ett på en klippa beläget medeltida fäste, redogjorde för traktens äldre befästa platser, skildrade några af de viktigare historiskt kända tilldragelserna vid denna gräns mellan Sveriges och Norges riken samt framdrog några episoder ur borgens historia. Som afslutning demonstrerade han de framgrädda murresterna.

Till den aldrig med svärdsslag vunna Bohus fästning ställdes kosan från Ragnhildsholmen. Bohus är anlagdt i början af 1300-talet och har sedan under århundradena omgestaltats för att fylla de kraf på ett tidsenligt fäste, som olika perioder ställde på en borg med detta viktiga läge. Med 1800-talet började vanvårdens och förfallets tid, intill dess den då varande fortifikationsbefälhafvaren i Göteborg, numera öfverste C. Grill i slutet af 1890-talet tog sig an den gamla borgen och under en följd af år ledde utgräfnings- och konserveringsarbetet härstädes. Han har aflagt rapporter om detta till Vitterhets-, Historie- och Antikvitets Akademien. Den första finnes tryckt i *Månadsbladet* 1901—02 sid. 16 ff. Tvenne senare rapporter förvaras i nämnda akademis arkiv. Från den s. k. troféstenen på den stora borggården hade ledaren af detta omfattande konserveringsarbete älskvärdheten att ge en målade skildring af slottets historia och lämna en orienterande öfversikt af fästningens topografi.

Efter en riklig måltid på Kungälf's gästgifvargård, där Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening utöfvade värdskapet, gjordes ett kort besök i staden Kungälf's mycket intressanta träkyrka från senare delen af 1600-talet. Den är täckt af trähalf med ståtliga barockmålningar och äger ett värdefullt inventarium. — Sedan var det tid att inskeppa sig för återfärden till Göteborg. — Följande morgon spredos mötesdeltagarna åt olika håll; med tacksamhet skola de minnas ej blott hvad de sett och lärt, utan ock den storartade gästfrihet, som visats dem i Göteborg.

Vid mötet utdelades *Göteborgs Museum* 1861—1911, femtioårsberättelse af museets ombudsman.

En del af de här ofvan anförda referaten äro skrifna af föredragshållarne.

Litteratur.

Saksnes Danesaga fra Dan til Ingeld, oversat af *Jörgen Olrik*.
Köpenhamn 1911.

J. Olriks öfversättning af de sista — de rent historiska — böckerna af Saxos arbete har redan i *Fataburen* 1909, s. 176, anmälts. Där omnämndes ock, att en tolkning af äfven de föregående böckerna utlofvats. Detta löfte har öfversättaren begynt att infria med utgifvandet af ofvan angifna del. Det är nästan öfverflödigt att säga, att samma gedigna egenskaper, som känneteckna de förut utkomna delarna, äfven utmärka denna. I öfverensstämmelse med den senare Saxoforskningens resultat hafva i detta band de skilda sagorna eller sagogrupperna hvar och en försetts med en litteraturhistorisk inledning. Bandet omfattar Saxos sex första böcker. Den under nästa år utkommande andra delen skall omfatta Saxos sjunde till och med förra hälften af elfte boken, och därmed kommer denna omsorgsfullt utarbetade och tilltalande billighetsupplaga af den gamle historikerns verk att föreligga komplett till ett sammanlagdt pris af tio kronor, inbundet i fyra praktiska och snygga linneband.

N. E. H.

Arenander, E. O., *Die altertümliche Milchwirtschaft im Nordschweden (Norrlund)*. Stockholm 1911. 56 s. 8:o. Illustrerad.

Författarens lärarverksamhet vid Ulltuna landbruksinstitut leder honom ofta in på områden, som äro för kändedomen om vår allmogekultur af stor betydelse. I *Fataburen* 1906, s. 250, har förut ett litet men för vår folkkändedom värdefullt häfte af Arenander an-

mälts, och under detta år har han förut utgifvit ett större arbete om »Rödkullorna på Ellesbo», hvilket väl mest har rent agronomisk betydelse men ock innehåller två eller tre kapitel af stor vikt för den kulturhistoriska kännedomen om våra husdjur. Den svenska nötboskapens rastyper äro nämligen där för första gången gjorda till föremål för en ordentlig vetenskaplig undersökning.

I det i rubriken ofvan angifna häftet, hvilket utkommit med anledning af femte kongressen för mejerihandtering, skildrar författaren på ett sakkunnigt, lifligt och om varmt intresse för ämnet vittnande sätt fäbodlifvet, sådant det förekommer alltifrån Dalarna och upp genom Norrland. Mest och bäst visar han sig känna denna näringsform inom Ångermanland, Medelpad, Härjedalen och Jämtland. Hvad Dalarna beträffar är hans kunskap mera bristfällig, något som är att beklaga, enär detta landskap i sin nordligare, särskildt nordvästra del bevarat många mycket ursprungliga företeelser i ifrågasvarande hänseende, och hvad särskildt byggnaderna beträffar nog har de ålderdomligaste formerna att uppvisa. En icke så oväsentlig tillökning af sitt material kunde författaren hafva hämtat från Boëthius' uppsats om öfre Dalarnas fäboddar (Turistföreningens årsskrift 1905), äfven om också denna uppsats är tämligen ofullständig. Tar man titeln på Arenanders lilla bok efter orden och likställer Nordschveden med Norrland, blir emellertid den antydda bristen en oväsentlighet, och i hvarje fall bidrager häftet på ett allt erkännande värdt sätt att utfylla ett för vår folklifsforskning hittills högst märkbart tomrum, så mycket kännbarare som det fallit just inom gränserna af själfva grundvalen för vår allmogekultur. Ett värdefullt illustrationsmaterial beledsagar texten. Öfversättning och korrekturläsning synas hafva skett i en lätt förklarlig brådska. För svenska läsare är ju detta också i ett fall som det ifrågasvarande en ren bagatell. I förbigående emellertid en fråga! Hvarför konsekvent envisas med det i svenska öron missljudande »Dalekarlien», när man använder sådana namn som t. ex. »Norra Ångermanland» eller sådana bildunderskrifter som t. ex. »Ostkokning i Tannbergs fäboddar, Dalekarlien»?

N. E. H.

Populära etnologiska skrifter utgifna under redaktion af professor *C. V. Hartman*. Nr 1, 3, 4—6 och 9. Stockholm 1911.

Under 1870- och 1880-talet utkom den välbekanta populärvetenskapliga bokföljden »Ur vår tids forskning», i hvilken äfven så värdefulla antropologisk-etnologiska arbeten som *G. Retzius* »Om de äldsta spåren af människans tillvaro» och *H. Hildebrand* »Folkens tro om sina döda» ingingo. Sedan denna edition afstannade, har intet därmed jämförligt hos oss sett dagen förrän nu under detta år ofvannämnda etnologiska — eller fastmer antropologisk-etnologiska — serie framträdt. Att vi nu kommit så långt, att ett bibliotek för speciellt vetenskapen om människan kunnat se dagen på vårt språk, får väl betraktas såsom ett glädjande bevis på att ett allmännare intresse för denna vetenskap äfven hos oss omsider uppvaknat — eller måhända fastmer på utgifvarens och mecenatens samt medverkarnes tro på möjligheten af ett sådant. Man har dock redan äfven hos oss allt mer kommit till insikt om naturvetenskapernas grundläggande betydelse för en solid bildning; huru länge skall det dröja, innan man allmänt inser, att vetenskapen om människans andliga natur och utveckling och lagarna för hennes verksamhet utgör en direkt fortsättning af de förra. Det vore önskligt, att den af professor *Hartman* redigerade skriftserien kunde befordra spridandet af denna insikt.

Serien öppnas med *Hjalmar Stolpes* för etnografen välbekanta, förut i »*Ymer*» (1891—92) offentliggjorda undersökning af »Utvecklingsföreteelser i naturfolkens ornamentik», hvilken beledsagas af *G. Retzius* likaledes från »*Ymer*» (1905) hämtade lefnadsteckning öfver den framstående etnografen, åt hvilkens minne detta inledande första häfte alltså utgör en vacker hedersbetygelse. Det är öfverflödigt att här orda om värdet af detta *Stolpes* för ornamentforskningen viktiga och grundläggande arbete, hvilket ger beaktansvärda fingerisningar äfven utanför naturfolkens område.

Häftet 3¹ innehåller tvenne afhandlingar, nämligen om »Etnologien, dess mål och uppgifter» af den bekante engelske forskningsre-

¹ Serien utkommer oberoende af nummerföljden.

sanden och etnologen A. C. Haddon, samt om »Arkeologiens problem» af G. E. Seler, professor i amerikansk etnologi och arkeologi i Berlin. Den senare ger en öfversikt af den amerikanska fornforskningens resultat för närvarande. Den förre meddelar en högelig läs- och behjärtansvärd framställning af folkvetenskapens omfattning, metoder, förutsättningar och betydelse för såväl teoretisk som praktisk bildning. Den koncist och tankeklart skrifna afhandlingen bör lifligt anbefallas icke blott åt alla, som egna sig åt etnologisk forskning, ej minst inhemska sådana, utan åt alla, som i humanistisk bildning vilja följa med sin tid. För de förra kan jag ej afhålla mig från att påpeka författarens varning icke blott för ett planlöst och utan vetenskapliga förutsättningar bedrifvet, utan ock för ett brådskande insamlande af etnografiska, ja »en ritning eller fotografi af ett föremål, rörande hvilket fullständiga detaljuppgifter antecknats, är af mycket större vetenskapligt värde än besittningen af föremålet utan någon uppgift om detsamma». Häftets låga pris, 90 öre, bör befördra dess spridning till alla, som för folkforskningen hysa något intresse.

Såsom nr 4—6 ingår första delen af G. Backmans »Människans förhistoria», omfattande de oslipade stenredskapens perioder eller den eolitiska och paleolitiska tiden. Då bokens ämne, likasom flera andra i här ifrågavarande serie ingående arbetens, faller rätt fjärran från Fataburens egentliga område, nödgas jag här endast flyktigt omnämna denna välkomna publikation, hvilken redogör för de många ytterst viktiga upptäckter, som i ifrågavarande hänseende under senare tid gjorts. Illustrationsmaterialet är förstklassigt.

Det i ordningsföljden tills vidare sista, men i själfva verket först utkomna af seriens arbeten är Ida Trotzigs studie öfver Cha-no-yu, japanernas teceremoni, hvilken synnerligt detaljerade och utförliga skildring af denna eljest helt ytligt allmänbekanta sed hos det fjärran öfolket erhållit ett ampelt förord af Sven Hedin.

Prospektet för den af kommerserådet F. von Rettig i Åbo ekonomiskt betryggade seriens fortsättning är synnerligen lofvande.

N. E. H.

Svensk Arkitektur. Utgifven af Arkitekturminnesföreningen. Stockholm 1908, 1909, 1910. Lars Hökerberg i distribution. Folio.

Det är nu tre år sedan ett antal elever vid Konsthögskolan slöt sig tillsammans för att under namn af Arkitekturminnesföreningen undersöka, uppmäta och publicera gamla svenska byggnadsverk.

Publikationen var — som redan från början framhölls af välvilliga recensenter — djärft tänkt, i det att årligen skulle lämnas ej mindre än 32 planscher. Se vi nu tillbaka på de gångna åren ha alla farhågor, att man skulle lofva rundt och hålla tunnt, emelertid visat sig vara falska profetior. Punktligt har det utlofvade kommit föreningsmedlemmarna tillhanda, och hvad som insamlats, bådär godt, att det ej skall blifva någon brist på lämpliga bidrag under den närmaste framtiden.

Företagets ekonomi är byggd utom på afgifter från alltför fåtaliga passiva medlemmar, d. v. s. sådana, som ej aktivt deltaga i uppmättningsarbetena, väsentligen på understöd från staten och några institutioner. Hvad ligger väl också närmare till hands för Konsthögskolan än att genom ett anslag bereda sina elever tillfälle att genom resor ute i landet studera de inhemska byggnadsverken af olika art. Likaså har Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien förstått, att understöd åt dessa unga arkitekter vore ett framgångsrikt sätt att öka det antikvariskt topografiska arkiv, som står under nämnda akademis vård. Dessutom har Nordiska Museet understödt Arkitekturminnesföreningen med anslag och som ersättning fått originalritningar för sitt arkiv.

Mångsidigt ha olika svenska sätt att bygga blifvit representerade på de framemot 100 planscher, som föreningen sålunda hittills utgifvit. För en etnolog är kanske det senast utkomna häftet, 1910: II, af det största intresset. Här återges nämligen uteslutande svensk träarkitektur från den del af Västmanlands skogrika bergslag, som tillhör Örebro län. Uppmätningarna ha ägt rum sommaren 1910 vid bergsmansgårdarna Siggebohyttan, Öskebohyttan, Wassland, Yrsta torp och Skrekarhyttan. Såväl monumentala mangårdsbyggnader som stora bodar med utskjutande svalgång ha blifvit föremål för reproduktion. Särskildt hvad anläggningen beträffar

förete boningshusen ett lokalt särpräg, där de ligga med sina framspringande öfvervåningar, sina väldiga torftak och sina gjutna skorstenar. De äro stolta minnen från den tid, då det låg små hyttor vid hvarje gård, på hvilken förmögna bergsmän residerade.

Texten till detta häfte, som har till författare Arre Essén, är välskrifven och sakrik utan att vara öfverlastad med detaljer.

—a —i.

Vägledningar utgifna 1911 af *Nordiska Museet*. 8:o.

Under våren och försommaren innevarande år har Nordiska Museet från trycket utgifvit vägledningar öfver några af de många skilda afdelningar, som inrymmas inom dess murar. Ännu återstå dock flera att publicera, innan serien är fullständig. Redan för ett par år sedan utkom *Svenska allmogefdelningen*, rum 1—28, utarbetad af P. G. Wistrand. Denna vägledning, som blifvit slutsåld, har reviderats och nytryckts. Gustaf Upmark har blifvit färdig med vägledningen genom den äldre hälften af *Afdelningen för de högre stånden*, rum 49—63. Följande af de mindre afdelningarna ha också publicerats: *Musikafdelningen*, rum 83, af Hedvig Boivie, *Jaktafdelningen*, rum 99, af Nils Keyland och *Afdelningen för eldens ekonomiska användning*, rum 101—104, af Sune Ambrosiani. Alla dessa vägledningar äro som bekant resonerande kataloger och utan illustrationer. Priset växlar mellan 50 och 25 öre.

För att tillmötesgå den utländska turistströmmens anspråk på någon sorts kortfattad handledning genom museet har under redaktion af Sune Ambrosiani utgifvits en *Führer durch die Sammlung des Nordiska Museet*. Att på 64 sidor säga någonting om hvart och ett af museets 104 utställningsrum och dessutom bereda plats för illustrationer, har naturligtvis gjort, att denna vägledning måst uppställas efter helt andra principer än de svenska vägledningarna. Den är därför närmast att betrakta som ett experiment.

Dessutom hafva nya upplagor utgifvits af vägledningar genom *Lifrustkammaren* samt af vägledningarna genom *Skansens zoologiska och kulturhistoriska afdelningar*, den senare äfven på tyska och engelska.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot såväl stiftande som ständig erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklåspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom äger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, syskon eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslätten kosta eljest 5 kr. för vuxna, 3 kr. för barn och till Skansen 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

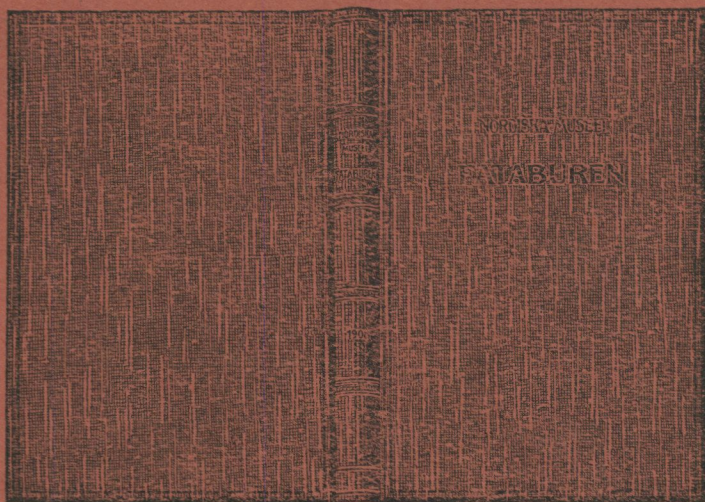
På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock den 15 dec.—midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. Telefon 4. Riks Telefon 3 98.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften om tillsammans minst 256 sidor årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Den utdelas gratis till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklåspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Pärmar afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne och af utseende som ofvanstående bild visar samt till ett pris af 1 kr. för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Regeringsgatan 28 A, Stockholm C.